

2 / 2013

OBSAH

Studie

Metodologie výzkumu paleolitické jeskyně Lapa do Picareiro (Portugalsko)

Ilona Kubátová et al. 57

Využívanie folklórnych motívov v súčasnom tanci

Denisa Benčaťová 67

Oromský nacionálismus v čase nejednoty

Jan Záhořík 75

Recenze

Jakub Marek, Aleš Strnad a Lucie Hotovcová – Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb (2012)

Ondřej Hejnal 83

Hana Horáková – Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů (2012)

Michal Vavroch 86

Marc Van De Mieroop – Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr. (2010)

Martin Bouchal 88

CONTENTS

Papers

Methodology of the Paleolithic Cave Site of Lapa do Picareiro (Portugal)

Ilona Kubátová et al. 57

The usage of folk motifs in contemporary dance

Denisa Benčařová 67

Oromo nationalism in a time of disunity

Jan Záhořík 75

Reviews

Jakub Marek, Aleš Strnad a Lucie Hotovcová – Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb (2012)

Ondřej Hejnal 83

Hana Horáková – Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů (2012)

Michal Vavroch 86

Marc Van De Mieroop – Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr. (2010)

Martin Bouchal 88

METODOLOGIE VÝZKUMU PALEOLITICKÉ JESKYNĚ LAPA DO PICAREIRO (PORTUGALSKO)

Ilona Kubátová*, Lukáš Friedl*†, Kryštof Jurman*, Veronika Lungová*, Jonathan Haws**,
Michael Benedetti‡

* Katedra antropologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni

†Department of Anthropology, Tulane University, New Orleans, Louisiana, USA

** Department of Anthropology, University of Louisville, Louisville, Kentucky, USA

‡Department of Geography and Geology, University of North Carolina Wilmington, Wilmington,
North Carolina, USA
lukas.friedl@gmail.com

Methodology of the Paleolithic Cave Site of Lapa do Picareiro (Portugal)

Abstract—Caves represent portions of past landscapes that were, for a long time, used by humans and their ancestors for various purposes and therefore, they have been a focus of researchers for more than two hundred years. Accumulated artifacts, ecofacts, and sediments can be used to reconstruct the environments and lives of the past. Here, we describe current methods applied to excavations of cave sites with emphasis put on their interdisciplinary nature. The case of systematic interdisciplinary research is documented with regard to the Lapa do Picareiro limestone cave, located in central Portugal, approximately 100 km north of Lisbon. The cave sediments have been dated to between 45 and 8 kya BP. A wide range of evidence from the cave (artifacts, faunal and floral remains, sediments, etc.) is used to reconstruct past natural environments (e.g., Bicho et al. 2011; Haws 2012), including fauna (Haws and Valente 2006; Hockett and Haws 2009; Valente 2004), human diet (Hockett and Haws 2009) and socio-natural interactions (Haws 2012). The interdisciplinarity is a key to understanding a whole series of phenomena which would not otherwise be understood. The current scientific demand for high quality, complex research and publication is mirrored in an increasing trend of incorporating specialists from other fields in research design and management.

Keywords—research methodology, excavation, interdisciplinarity, Lapa do Picareiro

ÚVOD¹

JESKYNĚ jsou považovány za nedílnou součást krajiny, která zaznamenávala lidskou přítomnost, tvůrčí činnost i nezájem v dlouhé vývojové linii rodu. Jeskyně, jakožto pro člověka „snadno“ využitelný prostor vytvořený přírodou, se staly zajímavými pro předky dnešních lidí již ve starém paleolitu, v geologickém období pleistocénu (Straus 1979). V průběhu pleistocénu můžeme sledovat několik variant jak ve využitelnosti jeskynního prostoru, a to jako úkrytu, obydlí a prostoru pro symbolické projevy (např. umění), tak i v dokladech počínajícího rituálnizovaného zacházení s těly některých zemřelých členů komunity v podobě pohřbívání (Pettitt 2002; Peša 2011; Matoušek 2000). Z hlediska odborného zájmu je pak vhodnost skalní dutiny pro člověka posuzována pod vlivem její morfologie, speleoklimatu a jeskynních zón (eufotická a afotická); (např. Matoušek 2000; Peša 2006, 2011; Peša a Majer 2003; Straus 1979).

Dlouhá časová linie pravěku je charakteristická značnou variabilitou ve využitelnosti a zájmu o tyto prostory. Období pleistocénu je charakteristické klimatickými cykly (střídáním dob ledových a meziledových) a schopností rodu *Homo* adaptovat se na tyto výkyvy (Potts et al. 2010; Matoušek 1999). Paleolit (v naprosté

¹ Výzkum jeskyně Lapa do Picareiro a zpracování tohoto textu bylo podpořeno Grantovými agenturami Západočeské univerzity (grantové číslo: SGS-2012-018), National Geographic Society (grantové číslo: 9108-12) a projektem OPVK NOTES (grantové číslo: CZ.1.07/2.3.00/20.0135)

většině spadající do pleistocénu) je charakteristický trvalým zájmem o skalní dutiny. V následných pravěkých obdobích (již spadající do holocénu) docházelo s ohledem na podstatné změny v subsistenční strategii k úpadku využívání jeskyní lidmi, i když určité výkyvy lze archeologicky sledovat. Mezolit se vyznačoval výrazným úpadkem lidské pozornosti o jeskyně, pravděpodobně díky oteplování klimatu. Pro neolit jsou typické krátkodobé pobuty lidí v těchto prostorách, avšak již v jeho závěru dochází k obratu. V eneolitu nemáme příliš mnoho dokladů o využívání jeskynních prostor, naproti tomu doba bronzová je v tomto aspektu v holocénu asi nejvýznamnějším obdobím. V následných obdobích pravěku dochází už jen spíše k úpadku využívání jeskyní lidmi. Pokud se v časové linii holocénu posuneme do již historických období, frekvence využívání vnitřního prostoru jeskyní je sice nižší, ale zato rozmanitější. Jak ve středověku, tak i v pozdějších obdobích jsou jeskyně využívány především pod vlivem válečných konfliktů, nikoliv jako místo trvalého osídlení. „Jeskynní způsob života“ je nicméně etnograficky doložen až do velmi mladých historických období (Hromas 2009; Matoušek 1999).

Historie výzkumů jeskyní je spojována s několika érami „vědeckého myšlení“, nemalým množstvím badatelů i vědních disciplín. Přelom 18. a 19. století byl charakteristický zájmen nadšenců a badatelů o skalní dutiny s touhou po poznání minulosti lidského rodu i senzacechtivostí, která byla s tímto typem lokalit spjata (Matoušek et al. 2005). Úplně první výzkumy paleolitických jeskyní lze přiřadit Edouardu Lartetovi a Gabrielu de Mortilletemu a 60. letech 19. století (Trigger 1989). Výzkumy jeskyní jako součást rozvoje paleolitické archeologie sehrály důležitou úlohu ve vývoji retrospektivních věd, protože odhalily nečekané stáří lidstva a postupnou evoluci evropských civilizací z jejich primitivních počátků (Trigger 1989). Badatelská pozornost o jeskyně byla do velké míry ovlivněna paradigmaty doby. Druhá polovina 19. století a počátek století 20. byly pojmenovány artefaktuální archeologií, ve které hrály artefakty dominantní roli, a jeskynní archeologie tak neměla přílišnou potřebu obracet se k jiným zdrojům evidence (Matoušek et al. 2005; Neustupný n.d.). Zlom tohoto přístupu přichází v 50. letech 20. století skrze kritiku takového myšlení (počínajícího v Anglii a vrchoříčího v USA), jejímž výsledkem byl vznik tzv.

procesuální neboli nové archeologie. V tomto „novém“ pojetí se výzkum obohatil o spolupráci se společenskými i přírodními vědami a hlavním zájmem zmiňovaného „vědeckého směru“ se stala interdisciplinarita (Binford 1962; Earle et al. 1987; Neustupný n.d.). Následné postprocesuální paradigma zdůrazňující lidskou individualitu a symbolické myšlení zapojilo do výzkumu jeskyní i disciplíny vycházející z čistě humanitního okruhu (kulturní antropologie či lingvistiky); (Patterson 1989).

Výzkum jeskyní je dnes doprovázen spoluprací mnoha vědních oborů, a i z tohoto důvodu je postup exkavace v těchto prostředích zaměřen na získávání detailních informací z artefaktů a ekofaktů prostřednictvím mezioborové spolupráce (např. Conard 2006; Teschler-Nicola 2006). K získání takových informací je zapotřebí kvalitní terénní práce v doprovodu s podrobnou dokumentací pro následné zpracování a analýzy (Sládek et al. 2008).

V tomto článku chceme přiblížit metodologické postupy výzkumu krasových jeskyní, a to z pohledu samotné terénní práce a způsobu dokumentace tohoto typu lokalit. Diskutována bude interdisciplinarita a její význam v získávání potřebných informací pro pochopení přírodních procesů, které mohly ve zvýšené míře ovlivnit využívání jeskynních prostor, ale i pro řadu dalších aspektů nezbytných k získání uceleného obrazu o životě lidí (či jejich předků) v konkrétním místě či regionu. Metodologie výzkumu jeskyní bude přiblížena na konkrétním příkladě Portugalské jeskyně Lapa do Picareiro.

METODOLOGIE VÝZKUMU JESKYNÍ: LAPA DO PICAREIRO

Vymezení lokality

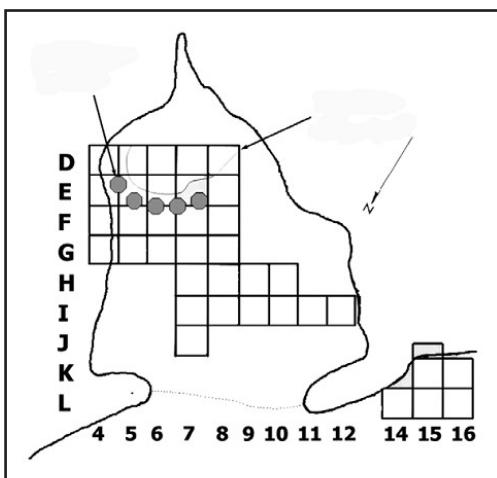
Skalní krasová dutina Lapa do Picareiro leží v nadmořské výšce 540 metrů, situovaná v západní části vápencového pohoří zvaného Serra d'Aire v centrální části Portugalska. Nejbližší obec, Covão do Coelho, je položená 2 km jihozápadně od jeskyně (obr. 1). Lokalita se nachází jižně od Fátimy a severovýchodně od Lisabonu (cca 100 km). Skalní dutina se v zeměpisných souřadnicích nachází na $39^{\circ}31' 55''$ S a $8^{\circ}38' 10''$ Z (Bicho et al. 2006; Bicho et al. 2009a,b).

Morfologie dutiny se tvarově přibližuje trojúhelníku a je charakteristická poměrně vysokým stropem. Rozměry jeskyně se pohybují

okolo 8–10 m v orientaci V–Z a 8 m v orientaci S–J (obr. 2). Vstupní otvor do jeskyně je otevřen na SZ, jeho šířka dosahuje přibližně 5–6 m a výška okolo 1,2 m (Bicho et al. 2003; Bicho et al. 2006), avšak s postupujícími terénními prahami se zvyšuje.

Obrázek 1. Výhled od ústí jeskyně Lapa do Picareiro na nejbližší obec Covão do Coelho. V pozadí hřeben Serra de Santo Antonio.

Obrázek 2. Vnitřní vymezení jeskyně Lapa do Picareiro. Vyznačená čtvercová síť a rozsah odkryvu dnes pokrývá téměř celou plochu jeskyně. Převzato z Bicho et al. (2006).

Sedimenty uvnitř dutiny se vyznačují skleněnem z vnějšku dovnitř. Vrstvy v dutině jsou složené z travertinu, jemných (naplaveniny a jíly eolického a antropogenního původu) a hrubých sedimentů a vápencových zlomků (klastů), které jsou jak velikostně, tak i tvarově velmi variabilní (Bicho et al. 2003; Bicho et al. 2006; Pollard et al. 2012). Většinu sedimentů uvnitř

jeskyně představují hrubé klasty (suf), které jsou výsledkem zvětrávání a chemických a fyzických erozí ze stěn a stropu jeskyně (Bicho et al. 2006; Pollard et al. 2012). V rámci stratigrafické sekvence bylo rozlišeno několik desítek vrstev, avšak skalního podloží nebylo dosud dosaženo.

Dosud vykopané sedimenty z vnitřní části jeskyně jsou datované do rozmezí 45–8000 BP (Bicho et al. 2003; Haws 2012; Pollard et al. 2012), a představují tak nejkomplexnější pozdě pleistocenní sekvenci v regionu (Pollard et al. 2012). Spolu s dalšími lokalitami s kontinuálním záznamem rozsáhlého mladopaleolitického osídlení (>30 000 BP) je tato jeskyně jednou z nejdůležitějších lokalit Iberského poloostrova (Pollard et al. 2012). Vnitřní stratigrafická sekvence končí svrchní vrstvou datovanou do období kolem 8000 BP z důvodu, že sedimenty této vrstvy definitivně uzavřely vstup do jeskyně. Mimo vnitřní sekvence pokračují vnější vrstvy (u vstupu do jeskyně a před ní) až do doby bronzové (Bicho et al. 2003; Bicho et al. 2006; Bicho et al. 2009a).

Objev a historie výzkumu

Gustavo Marques a Gil Miqueis Andrade objevili jeskyni Picareiro v 50. letech, avšak výzkum související s touto dobou byl omezen pouze na 1 m² u východní stěny uvnitř dutiny a dosáhl hloubky okolo 1 m. Ve výzkumných pracích počátkem 90. let João Zilhão (Bicho et al. 2003).

Během výzkumné sezony 1994 došlo k rozpoznání čtyř paleolitických období. Od roku 1996 se vedoucím výzkumu jeskyně stává Nuno Bicho a badatelský záměr se ubírá paleoenvironmentálním směrem. Od roku 2000, po dobu následujících čtyř let, došlo ke změně cílů ve výzkumném projektu. Hlavní pozornost byla věnována paleoekologii a lidskému osídlení Lapa do Picareiro. Od roku 2006 výzkum přebral Jonathan Haws a ve spolupráci s Michaelem Benedettim došlo na řešení otázek spojených s formačními a transformačními geologickými procesy v průběhu osídlení jeskyně. Postupně se odkrývají geologické a kulturní vrstvy s cílem dosažení skalního dna dutiny (Bicho et al. 2003; Bicho et al. 2009a,b).

V sezoně 2010–2011 došlo k sestavení daňatního rámce z existujících radiokarbonových dat a k odhadu rychlosti sedimentace uvnitř du-

tiny s pomocí sledování regionálních bioklimatických epizod, záznamů fauny a lidského osídlení jeskyně (Pollard et al. 2012). Výzkumná sezona 2012 byla orientovaná na rozšíření výzkumné plochy uvnitř dutiny a umožnění pokračování odkryvu do hloubky. Práce byly soustředěny na odstranění odpadlých bloků vápence ve vchodové části jeskyně, což bylo nezbytné pro uvolnění plochy pro odkryv tak, aby snižování úrovně terénu nabylo kaskádovitého vzhledu. Takovýto postup byl zvolen primárně s ohledem na cíl zkoumat spodní úrovně dutiny při zajištění bezpečnosti proti sesuvu sedimentů.

Postup a techniky odkryvu

Před zahájením samotné exkavace se obvykle provádějí testovací sondy, s cílem získat přehled o jednotlivých stratigrafických jednotkách (přítomnost či absence artefaktů a ekofaktů, mocnost vrstev, vzájemné vztahy apod.), v jaké hloubce se nachází podloží nebo odhalit některá možná omezení výzkumu (podzemní voda apod.). Postup a techniky odkryvu v jeskyni Lapa do Picareiro následují standardní metodologii odkryvu paleolitických lokalit tak, jak je popsána např. v Šídá (2012), nicméně se specifikami vycházejícími z nutnosti práce v jeskynním prostředí. Vnitřní plocha jeskyně je rozčleněna do sektorů o rozměrech 1 x 1 m. Sektorům jsou přiřazena ve směru S–J písmena a ve směru Z–V je označení doplněno číselnou řadou (obr. 2). Každý sektor má tak svou charakteristickou kombinaci písmene a čísla (např. D10). Terénní práce jsou vedeny po přirozených geologických vrstvách, které jsou nicméně dále vnitřně členěny na mechanické vrstvy o standardní tloušťce pěti centimetrů. Výsledné značení vrstev a úrovní je provedeno v souladu s alfanumerickým systémem; kdy geologické vrstvy jsou označeny písmeny a mechanické úrovně čísly přiřazenými v rámci každé vrstvy (Bicho et al. 2003). Během výzkumu je možné se setkat také s deseticentimetrovými mechanickými vrstvami, které jsou aplikovány v částech jeskyně s velmi nízkou hustotou artefaktů. Každá úroveň je před začátkem exkavace nivelována. Od této úrovně se postupuje o jednu níže, tedy o pět centimetrů, a následuje opět nivelace. V prostorách, jako jsou právě jeskyně (nebo jiné uzavřené prostory), je měření komplikováno nedostatkem světla. Ač se při výzkumu Lapa do Picareiro využívalo trvalého osvětlení pomocí zářivek zavěšených ze stropu jeskyně, bylo často potřeba nivelacní lat' přisvětlovat z dalšího světelného zdroje. Další menší

problém představuje absolutní hloubka odkryvaných sedimentů. Každý den je potřeba vážit, kam je nivelační přístroj umístěn s ohledem na rozsah vzdáleností mezi odkryvanými a nivelovanými úrovněmi. I tak dochází k problémům v momentě, kdy je třeba nivelovat úrovně o absolutní vzdálenosti delší, než je délka nivelační latě (např. čtyři metry), nebo v momentě, kdy je třeba nivelovat v těsné blízkosti stěn jeskyně, které se svažují, a znemožňují tak postavit nivelační lat' do vertikální pozice. Eliminovat tento problém lze použitím totální stanice (pokud to však podmínky výzkumu umožňují) nebo zařazením drobnějších náhrad nivelační latě.

Na rozdíl od výzkumů otevřených lokalit, jsou v jeskynním prostředí archeologové značně omezeni samotnou topografií jeskyně. Terén jeskyně je odkryván v závislosti na morfologii skalního podloží a potřebě dosažitelnosti spodních úrovní, kdy dochází ke stupňovitému snižování sedimentů a k vytváření „schodů“, které umožňují pohyb na celé ploše při zajištění bezpečnosti proti sesuvům sedimentů (Lapa do Picareiro, viz obr. 3).

Obrázek 3. Vnitřní plocha jeskyně se stupňovitě členěným profilem. Vedoucí výzkumu J. Haws.

Odstranění sedimentů obvykle probíhá za pomoci drobného náradí, v závislosti na jeho kompaktnosti. Sypký sediment je skrýván špičatou zednickou lžící, zatímco kompaktní vrstvy jsou nejdříve rozrušeny geologickým kladívkem a následně je sediment skryt lžící a lopatkou. Ve speciálních případech lze použít pro kompaktní vrstvy i další nástroje. V jeskyni Picareiro se například využívá pneumatického kladiva k rozmlnění štěrkových sedimentů slepených uhličitanem vápenatým v kompaktní bloky. Takové bloky se tvoří v částech jeskyně, kde delší dobu prosakovala skrze vápencovou stěnu

voda. Sedimenty jsou v těchto místech natolik kompaktní, že nelze použít jemnějších metod. Dalším speciálním případem je odstraňování velkých vápencových bloků za pomocí rozbušek (obr. 4).

Obrázek 4. Odstraňování vápencových bloků ve vstupu do jeskyně za použití rozbušek.

Sedimenty (pokud se nejedná o sterilní vrstvu) jsou následně prosévány sítí různých frakcí, případně proplaveny. V případech, kdy je uloženina natolik slepená, že jí nelze prosévat ani proplavit, je možno využít chemických prostředků k jejímu rozpuštění (Brady a Scott 1997). V praxi Lapa do Picareiro jsou veškeré vykopané sedimenty z jeskyně prosévány na dvou typech sítí; síta se 4mm oky a 1mm oky. Během prosévání jsou na sítích hledány štípaná industrie, zvířecí kosti a všechny další nálezy, jež unikly pozornosti během odkryvu. Část uloženin je plněna do igelitových pytlů a odnášena na proplavení, které z důvodu pozice jeskyně nemůže být prováděno systematicky na lokalitě, a je tudíž zajištěno v místě ubytování výzkumného týmu. S ohledem na hospodaření s časem a lidskými zdroji nelze precisními postupy exkavace provádět celý výzkum jeskyně a je někdy potřeba práci urychlit. Týká se to hlavně vrstev či sektoru, které jsou sterilní, případně je v nich hustota artefaktů a ekofaktů tak nízká, že je možné zvolit rychlejší postup odkryvu bez významné ztráty archeologického materiálu. V takovém případě se dané vrstvy/sektory odstraňují pomocí většího nářadí. Zároveň se nesledují umělé/mechanické vrstvy a zaměřovány jsou pouze artefakty a ekofakty, které jsou odkryty (pokud daná vrstva/sektor vůbec nějaké obsahuje). Odkopaný materiál se posléze ani neprosévá.

Jedním z příkladů mezioborové spolupráce při výzkumu Lapa do Picareiro je použití GPR

(Ground-penetrating radar) při výzkumné sezóně 2012. Hlavním důvodem pro využití této geofyzikální metody bylo odhadnout hloubku sedimentů směrem ke skalnímu podloží a odhalit případné geologické anomálie, a tím predikovat postup pro následný odkryv. V první fázi byl měřen úsek o velikosti cca 8 x 2 m ve střední části jeskyně (obr. 5), kde by měly sedimenty dle tvaru jeskyně dosahovat největší hloubky. Druhá plocha s přibližně stejnými rozměry jako v prvním případě byla měřena před jeskyní severo-západním směrem. Cílem bylo odhadnout tloušťku kulturních sedimentů, a získat tak obraz o intenzitě využití jeskyně a okolních prostor v minulosti. Metoda GPR byla zvolena, protože nedestruktivním a snadno aplikovatelným způsobem proniká do vrstev a poskytuje údaje o stratigrafii a charakteru vrstev, hloubce uložení, specifických podmínkách v půdě nebo typech pozůstatků, na které můžeme narazit. GPR je využitelný především pro mělké až středně hluboké situace a sledování stratigraficky komplexního prostředí. Pro tyto účely není téměř možné využít jiného geofyzikálního přístroje. Výhodou této metody je, že předběžné výsledky jsou k dispozici již v terénu (Conyers 2010).

Obrázek 5. Aplikace GPR na lokalitě s cílem identifikovat hloubku skalního podloží. Zleva L. Conyers a K. Elliott.

Dokumentace

Podobně jako metody odkryvu i metody dokumentace vycházejí ze standardních postupů (Šídá 2012), s úpravami pro specifické lokální podmínky. Charakter každé odkryté vrstvy je zaznamenán do horizontálního plánu společně s nivelačí a datem odkryvu, přičemž standardně jsou nivelovaly minimálně čtyři body (většinou však pět) všech vrstev v každém sektoru. Někdy je také zaznamenáván objem odkopaného materiálu. V průběhu výzkumu se pořizuje fotografická a kresebná dokumentace, především

profilů. Výsledkem jsou stratigrafické diagramy, kde jsou vyznačeny jednotlivé vrstvy a graficky znázorněna jejich struktura (písek, štěrk, podloží apod.) (např. Hockett a Bicho 2000). Při fotografování profilů jsou na jednotlivé vrstvy umístěny cedulky s jejich označením.

Během výkopu jsou nálezy, jejichž velikost přesahuje jeden centimetr, zaměřovány ve třech směrech (3D), a to na ose x, y a z hlediska hloubky nálezu (osa z), pomocí nivelačního přístroje v rámci sektorové sítě od stanového nulového bodu v každém sektoru. Do příslušných protokolů se uvádí všechny tři údaje, které jsou navíc doplněny informací o poloze/orientaci nálezu a jeho charakteristikou. Tyto údaje mohou následně posloužit pro mapování distribuce artefaktů a ekofaktů, případně pro analýzu jejich depoziční historie. Po vyjmutí se artefakty umístí do sáčků označených lokalitou, příslušným sektorem, číslem vrstvy a datem.

Laboratorní zpracování

Artefakty či ekofakty mohou být po omytí v čisté vodě, řádném usušení a evidenci, podrobeny řadě analýz (technologická a typologická analýza artefaktů, tafonomická a taxonomická analýza v případě kostí, ¹⁴C, analýzy stabilních izotopů atd.). Kromě artefaktů a ekofaktů mohou být laboratorně analyzovány také sedimenty. Artefakty z jeskyně Picareiro jsou analyzovány v laboratoři Nuno Bicha na Universidade do Algarve. Ve spolupráci s místními studenty zde dochází také ke zpracování poměrně velkého množství zooarcheologického materiálu (primárně pod vedením Jonathana Hawse). V případě Lapa do Picareiro tvoří zooarcheologický materiál většinu nálezového souboru (Bicho et al. 2006), a je tak přímým dokladem potřeby mezioborové spolupráce v rámci jednoho výzkumu.

Stejně to platí i pro sedimentologickou analýzu. Kumulace sedimentu v jeskyních je velmi specifická, protože žádné dvě jeskyně nemají zcela podobnou strukturu a velikost sedimentů, stejně jako formační geomorfologické procesy nejsou nikdy totožné. Sedimentologická analýza tak poskytuje množství detailů o rychlosti ukládání vrstev, jejich původu, charakteru prostředí uvnitř jeskyně a lidských aktivitách (Bicho et al. 2009a,b; Pollard et al. 2012). Nezbytnou součástí laboratorní analýzy sedimentů je obecný makroskopický popis barvy,

granulometrie, mineralogie, chemického složení apod. Výsledky jsou zaznamenány obvykle ve formě obecného stratigrafického diagramu. Nicméně kvalitní geologické zpracování by mělo začít již v terénu, kdy je geolog schopen rozpoznat jednotlivé sedimenty a odhadnout jejich vztah k ostatním. V rámci mezioborového týmu zkoumajícího jeskyni Picareiro je geolog (Michael Benedetti) vždy jeho stabilním členem. Nejenže je přímo zodpovědný za sedimentologickou analýzu (od sběru vzorků, přes terénní vyhodnocení až po laboratorní analýzu), ale také provádí se svými studenty geoprospekcí v okolí lokality s cílem objasnit formační procesy v jeskyni.

INTERDISCIPLINARITA JAKO PŘEDPOKLAD VÝZKUMU

Většina výzkumů jeskyní se v minulosti soustředila především na hledání artefaktů, jeskynního umění či kosterních pozůstatků, které zde zanechali naši předci (např. Rice a Paterson 1985; Bar-Yosef a Meignen 2001). V 18. a 19. století byla v souvislosti s jeskynními pozorností věnována především nálezům diluviálních zvířat. Později se setkáváme se snahou získat doklady o využívání jeskyní lidmi (Matoušek et al. 2005). Touha po objevení chybějících evolučních článků zapříčinila zvýšený zájem o lidské kosterní pozůstatky. Nicméně většina nálezů byla v mnoha případech zničena v důsledku dobou podmíněných rozdílů v pohřebním chování (např. preference lebek nad ostatními částmi kostry); (např. Fridrich a Sklenář 1976; Rice a Paterson 1985; Sklenář 1984; Svoboda 2001; Vlček 1951), případně nálezy, jež nezypadaly do současněho paradigmatu, byly přehlédnuty, opomenuty nebo ztraceny. V mnoha případech se z období 19. a počátku 20. století nezachovávají ani zprávy o postupu výzkumu jeskyní, natož jejich hodnocení. Z hlediska archeologie artefaktu byl výzkum soustředěn pouze na získání co největšího množství nálezů, což mělo a dodnes má významný negativní dopad na kvalitu terénní práce a možnosti reinterpretace výsledků (Matoušek et al. 2005).

V dnešní době se již nepokoušíme nahlížet na retrospektivní archeologické a antropologické bádání jako na vědu hromadící artefakty a ekofakty, ale jako na vědní disciplínu, která nám poskytne co možná nejkomplexnější pohled na minulý svět. Toho lze dosáhnout pouze studiem nám všech dostupných informací, které jsme

schopni zachytit a pochopit (Beneš a Pokorný 2008; Sosna et al. 2010). Minulý svět existoval jako soubor vzájemně provázaných sfér, které lze jednotlivě studovat. Pokud budeme studovat pouze jednu oblast minulého světa, informace z dalších oblastí budou pozorovatelné jen okrajově, anebo vůbec, podle toho, jak na sebe tyto celky v minulosti působily. Interdisciplinární přístup se v dnešní době stává nutností, protože není možné produkovat kvalitní výsledky bez spolupráce s ostatními obory (Sosna et al. 2010). Archeolog jako specialista na minulý lidský svět není schopen dostatečně pojmut všechny disciplíny, kterými můžeme studovat utváření komplexního světa minulosti. Avšak měl by mít alespoň základní znalosti o ostatních disciplínách, se kterými může spolupracovat (a to by mělo platit i opačně), protože se při interdisciplinární spolupráci de facto stává mediátorem mezi dalšími specialisty (Neustupný 2007). Jestliže neznáme spolupracující obor, neznáme ani jeho limity, možnosti a nároky, nemůžeme správně formulovat hypotézy či si položit základní otázky. Co od výzkumu můžeme očekávat nebo čeho všechno můžeme dosáhnout? Jaké jsou naše celkové možnosti, pokud budeme spolupracovat například s geologem, geodetem či zooarcheologem? Je proto nemožné, aby spolu tito specialisté pracovali, aniž by neznali práci druhého. Abychom mohli hovořit o tzv. interdisciplinárním výzkumu, měly by být tyto základní podmínky splněny z obou stran.

Současné výzkumy jeskyní (ale nejen ty) hojně využívají většinu, případně všechny typy nálezů, a to jak archeologické, zooarcheologické, tak i botanické a geologické (Teschler-Nicola 2006) k rekonstrukci přírodního prostředí minulosti (např. Bicho et al. 2011; Haws 2012; White 2007), fauny (Haws a Valente 2006; Hockett a Haws 2009; Valente 2004), stravy (Hockett a Haws 2009), nebo sociálních a kulturních praktik minulých lidských populací (Zilhão 2001). Interdisciplinárna se navíc promítá i do faktu, že rekonstrukce výše zmíněných faktů se už nezaměřuje pouze na vnitřní prostor jeskyně, ale také na přilehlé okolí (od mikro k makroregionům); (např. Henshilwood et al. 2001). Interdisciplinárna je klíčem k pochopení řady fenoménů, které by jinak zůstaly nevysvětleny, a to se promítá i do řízení výzkumu a zdrojů financování projektu (např. v podobě specifických položek v grantových návrzích určených pro financování odborníků z jiných oborů).

ZÁVĚR

Jeskyně představují část minulé krajiny, která byla hojně využívána, a jsou proto předmětem zájmu badatelů již více než dvě století. Jelikož jsou to podzemní dutiny, které vznikly přírodními procesy, je podmínkou, aby se na jejich výzkumu vedle společenských věd podílely také vědy přírodní. Můžeme proto očekávat, že výzkum jeskynních lokalit bude charakteristický specifickými metodologickými postupy odvozenými právě jak ze společenských (např. archeologie), tak i přírodních věd (geologie, zoologie apod.)

Aby mohlo být z jeskyní vytěženo maximum informací, je nezbytný především kvalitní systematický interdisciplinární výzkum. Výzkum jeskynních lokalit se v mnoha ohledech neliší od výzkumu otevřených lokalit, ale přesto má určitá specifika (omezený prostor, nedostatek světla, často horší přístupnost atd.), která ovlivňují některé metodologické postupy. Příkladem systematického interdisciplinárního jeskynního výzkumu je lokalita Lapa do Picareiro umístěná v centrální části Portugalska a datovaná do rozmezí 45 000–8000 BP. Při výzkumu jsou rutinně využívány zoologie, geologie a geomorfologie, případně další disciplíny využitelné pro dokumentaci nebo post-exkavační laboratorní zpracování (např. datování, izotopové analýzy).

PODĚKOVÁNÍ

Rádi bychom touto cestou poděkovali kolegům Danielu Sosnovi, Patriku Galetovi a Anně Pankowské za věcné komentáře, které pomohly zvýšit kvalitu tohoto rukopisu.

POUŽITÁ LITERATURA

- BAR-YOSEF, O. a MEIGNEN, L. 2001. The chronology of the Levantine middle palaeolithic period in retrospect. *Bulletins et mémoires de la société d'Anthropologie de Paris* 13: 269–289.
- BENEŠ, J. a POKORNÝ, P. eds. 2008. *Bioarcheologie v České Republice*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a Archeologický ústav AV ČR. 518 p.
- BICHO, N. F., HAWS, J., HOCKETT, B., MARKOVA, A., BELCHER, W. 2003. Paleoecologia e ocupação humana da Lapa do Picareiro: resultados preliminares. *Revista Portuguesa de Arqueologia* 6: 49–81.
- BICHO, N., HAWS, J., HOCKETT, B. 2006. Two sides of the same coin – rocks, bones and

- site function of Picareiro Cave, Central Portugal. *Journal of Anthropological Archaeology* 25: 485–499.
- BICHO, N. F., HAWS, J., GIBAJA, J. F., HOCKETT, B. 2009a. Lapa do Picareiro, un asentamiento de caza magdaleniense en la Estremadura portuguesa. *Complutum* 20: 71–82.
- BICHO, N. F., GIBAJA, B. J., HAWS, J., HOCKETT, B., FUNK, C. 2009b. Beyond the Study of Lithic Assemblages: the case of Picareiro cave, Portugal. *Human Evolution* 24: 165–173.
- BICHO, N. F., HAWS, J., ALMEINA, F. 2011. Hunter-gatherer adaptations and the Younger Dryas in central and southern Portugal. *Quaternary International* 242: 336–347.
- BINFORD, L. R. 1962. Archaeology as anthropology. *American Antiquity* 28(2): 217–225.
- BRADY, J. a SCOTT, A. 1997. Excavations in buried cave deposits: Implications for interpretation. *Journal of Cave and Karst Studies* 59: 15–21.
- CONARD, N. J. ed. 2006. *When Neanderthals and Modern Humans Met*. Tübingen: Kerns Verlag. 501 p.
- CONYERS, B. L. 2010. Ground Penetrating Radar for Anthropology. *Antiquity* 84: 175–184.
- EARLE, T. K., PRECEL, R. W., BRUMFIEL, E. M., CARR, C., LIMP, W. F., CHIPPINANDALE, C., GILMAN, A., HODDER, I., JOHNSON, G. A., KEEGAN, W. D., KNAPP, A. B., POTTER, P. B., ROLLAND, N., ROWLETT, R. M., TRIGGER, B. G., ZEITLIN, R. N. 1987. Processual Archaeology and the Radical Critique [and Comments and Reply]. *Current Anthropology* 28: 501–538.
- FRIDRICH, J. a SKLENÁŘ, K. 1976. Die Paläolithische und Mesolithische Höhlenbesiedlung des Böhmischen Karstes. Pragae: Fontes Archaeologici Pragenses 16.
- HAWS, J. A. 2012. Paleolithic socionatural relationship during MIS 3 and 2 in central Portugal. *Quaternary International* 264: 61–77.
- HAWS, J. a VALENTE, M. 2006. Animal carcass utilization during Late Upper paleolithic occupation of Lapa do Suão (Portugal). In: HAWS, J., BRUGAL, J. P., HOCKETT, B. S. eds. *Paleolithic Zooarchaeology in Practice*. BAR International Series S1564. Oxford: Archaeopress.
- HENSILWOOD, C. S., SEALY, J. C., YATES, R., CRUZ-URIBE, K., GOLDBERG, P., GRINE, F. E., KLEIN, R. G., POGGENPOEL, C., VAN NIEKERK, K., WATTS, I. 2001. Blombos Cave, Southern Cape, South Africa: Preliminary report on the 1992–1999 excavations of the Middle Stone Age Levels. *Journal of Archaeological Science* 28(4): 421–448.
- HOCKETT, B. S. a BICHO, N. F. 2000. The Rabbits of Picareiro Cave: Small Mammal Hunting During the Late Upper Paleolithic in the Portuguese Estremadura. *Journal of Archaeological Science* 27: 715–723.
- HOCKETT, B. a HAWS, J. 2009. Continuity in animal resource diversity in the Late Pleistocene human diet of Central Portugal. *Before Farming* 2: 1–14.
- HROMAS, J. 2009. *Jeskyně. Chráněná území ČR XIV*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.
- MATOUŠEK, V. 1999. Hora a jeskyně. Příspěvek ke studiu vývoje vztahu člověka a jeho přírodního prostředí ve střední Evropě od neolitu do raného středověku. *Archeologické rozhledy* 51: 441–456.
- MATOUŠEK, V. 2000. Skalní dutiny a jeskyně oblasti jako součást životního prostředí člověka – Die Felshöhlen und Höhlengegenden als Bestandteil der Unwelt des Menschen. *Památky archeologické* 13: 239–246.
- MATOUŠEK, V., JENČ, P., PEŠA, V. 2005. *Jeskyně Čech, Moravy a Slezska s archeologickými nálezy*. Praha: Libri.
- NEUSTUPNÝ, E. 2007. *Metoda archeologie*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- NEUSTUPNÝ, E. n. d. Vymezení archeologie. Plzeň.
- PATTERSON, T. C. 1989. History and the Post-Processual Archaeologies. *Man, New Series* 24: 555–566.
- PEŠA, V. 2006. Využívání jeskyní v mladší době bronzové až halštatské ve vybraných oblastech střední Evropy. *Památky archeologické* 97: 47–132.
- PEŠA, V. 2011. Jeskyně v neolitu a časném eneolitu: pohled z Předního východu. *Praehistorica (Univerzita Karlova v Praze)* XXIX: 275–296.
- PEŠA, V. a MAJER, A. 2003. Světelné podmínky v jeskyních z pohledu speleoarcheologie. *Speleoforum* 22: 22–28.
- PETTITT, P. B. 2002. The Neanderthal dead: exploring mortuary variability in Middle Palaeolithic Eurasia. *Before Farming* 1: 1–19.
- POLLARD, D. W., BENEDETTI, M. M., JAZWINSKI, J. H., PATRICK, J. S., KLINFELTER, T. J., ELLWOOD, B. B., BICHO, N. F., HAWS, J. A. 2012. Quaternary Sedimentology, Stratigraphy, and Geoarchaeology of Lapa do Picareiro, Portugal. Poster prezentovaný na Annual meeting of the Association of American Geographers, 24.–28. února 2012, New York, NY.
- POTTS, R., SLOAN, C., NATIONAL MUSEUM OF NATURAL HISTORY (U.S.) 2010. What does it mean to be human? Washington, D.C.: National Geographic. 175 p. p.
- RICE, P. a PATERSON, A. 1985. Cave art and bones: Exploring the interrelationship. *American Anthropologist* 87: 94–100.

SKLENÁŘ, K. 1984. *Za jeskynním člověkem*. Praha.

SLÁDEK, V., GALETA, P., SOSNA, D., ČECHURA, M. 2008. Metody terénní antropologie kosterních nálezů: hřbitov u kostela sv. Ducha ve Všerubech. In: MACHÁČEK, J. ed. *Počítacová podpora v archeologii 2*. Brno: Masarykova univerzita. p 217–236.

SOSNA, D., SLÁDEK, V., GALETA, P. 2010. Investigating mortuary sites: The search for synergy. *Anthropologie* 48(1): 33–40.

STRAUS, L. G. 1979. Caves: Palaeoanthropological Resource. *World Archaeology* 10:331–339.

SVOBODA, J. 2001. Mladeč and other caves in the Middle Danube region: early modern humans, late Neandertals, and projectiles. In: Les premiers hommes modernes de la Péninsule Ibérique. Actes du colloque de la Commission VIII de l'UISPP. p 45–60.

ŠÍDA, P. 2012. *Metody terénního výzkumu a vyhodnocení paleolitických a mezolitických situací*. Ústí nad Orlicí: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové. 216 p.

TESCHLER-NICOLA, M. ed. 2006. *Early Modern Humans at the Moravian Gate: the Mladeč Caves and Their Remains*. Wien: Springer-Verlag. 515 p.

TRIGGER, B. G. 1989. *A History of Archaeological Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. 500 p.

VALENTE, M. J. 2004. Humans and Carnivores in the Early Upper Paleolithic in Portugal: Data from Pego do Diabo Cave. *Revue de paléobiologie, Genève* 23: 611–626.

WHITE, W. B. 2007. Cave sediments and paleoclimate. *Journal of Cave and Karst Studies* 69: 76–93.

VLČEK, E. 1951. Pleistocenní člověk z jeskyně sv. Prokopa. *Anthropozoikum* 1: 213–226.

ZILHÃO, J. 2001. Le Paléolithique Supérieur du Portugal. Bilan Quinquennal 1997–2001. *ERUAL* 97: 161–171.

9. mezinárodní studentská vědecká konference AntropoWebu

ANTHROPOLOGY UNLIMITED

ANTROPOLOGIE NA POMEZÍ OBORŮ

Call for papers

AntropoWeb pořádá v roce 2013 již 9. mezinárodní studentskou vědeckou konferenci. Tentokrát se konference zaměří na (ne)omezenost antropologie jako oboru, její přesahy do disciplín jiných a výhody i nevýhody, které z této (ne)omezenosti vyplývají. Téma letošní konference tedy zní „*Anthropology unlimited. Antropologie na pomezí oborů*“.

Účastníci konference by se tedy měli pokusit odpovědět na otázky: Má antropologie nějaké hranice? Lze o nějakém tématu či způsobu výzkumu říci „To už není antropologie“? A naopak, co je na ostatních humanitních a sociálních vědách antropologického? Můžeme vůbec antropologii při tak širokém záběru jejich témat nějak omezit? Kde antropologie začíná, kde končí, co je její hlavní podstatou?

Jednacím jazykem konference bude čeština, ale uvítáme i příspěvky v angličtině, kterým může být věnován samostatný panel konference. Konference se uskuteční ve dnech **17.–18. 10. 2013** v prostorách Filozofické fakulty ZČU v ulici Sedláčkova 15, v Plzni v místnosti číslo 319.

Požadavky na účastníky konference:

- délka příspěvku nesmí přesáhnout 20 minut
- deadline pro přihlášení je 1. 9. 2013
- abstrakty příspěvků (250 slov) zašlete spolu s přihláškou do 1. 9. 2013 prostřednictvím elektronického formuláře na níže uvedené adresu, z abstraktů musí být jasně zřejmá vazba příspěvku na téma konference
- o akceptování či zamítnutí přihlášky budou účastníci informováni do 15. 9. 2013
- příspěvek musí být doprovázen Powerpointovou prezentací
- účastníci musí být posluchači bakalářského/magisterského/doktorského studijního programu
- v případě dvou či více řečníků musí být alespoň jeden studentem bakalářského/magisterského/doktorského studijního programu
- za účast na konferenci není požadován žádny poplatek

Přihlášení probíhá prostřednictvím formuláře na <http://antropowebzin.wufoo.com/forms/pihlaka-application-form/>

Případné dotazy zasílejte na redakce@antropoweb.cz

VYUŽÍVANIE FOLKLÓRNYCH MOTÍVOV V SÚČASNOM TANCI

Denisa Benčaťová

*Katedra etnológie a etnomuzikológie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra
denisaben@gmail.com*

The usage of folk motifs in contemporary dance

Abstract—This paper is based on a bachelor thesis which had the aim of showing the implementation of folk motifs in other types of dances apart from the folk dance styles, namely in the professional dance form of the latest demonstration of movement - in contemporary dance and physical theatre. It does not stress the issue of stylized dance folklore and its interpretation on the stage; it works with the folk motif as with a symbol depending on the particular plot of the performance. This means that the folk motif has a functional meaning, thus supplementing the nonverbal communication. This article deals with representing folklore from an interdisciplinary point of view: it uses knowledge from ethnology in identification and analysis of folk demonstrations in contemporary dance and physical theatre, and it also uses knowledge from choreology within the analysis and the structure of the particular motifs and levels of stylization. In order to achieve our aim, we have chosen the structural method and formal analysis; we have also created graphic models. We consider the key part of the paper to be the clarification of the graphic models presented, which connect the issues of occultism and initiatory rituals with issues of contemporary and folk dance. Thanks to the connections found between movement production and imitative occultism, both the principles of occultism and the ways it affects objects can be identified in the creation of movement. As a result, inferences can be drawn based on the performance analysis. This article is based on empirical knowledge: two professional dance groups and their performances serve as the example. They show the meaningful form from the content and visual points of view. When speaking about folklorism, we consider this topic to be a new one because the basics of the research concern folk dance presented in a different dance style and processed in other than its “own stylized” environment.

Keywords—*Contemporary dance, Folk dance, Folk motifs, Creation of movement*

FOGLÓRNY tanec si vo svojej scénickej prezentácii našiel uplatnenie v spoločnosti a stále svoje postavenie utvrdzuje. Rozmach hudobno-tanečného hnutia v scénickej podoobe, keď sa stali jeho reprezentantmi v prevažnej miere folklórne súbory zabezpečil jeho právoplatne miesto na javisku. Folklór tým preberá sekundárne a terciárne podoby svojej existencie, nadobúda nové princípy komunikácie. Vytvára samostatné vývojové rady, ktoré so samostatným folklórom korešpondujú v rozličnej miere. Stylizovaná forma v sebe nesie stopy individuálneho spracovania, stupeň stylizácie je rôzny v závislosti od tvorca (Leščák 1973: 5).

V príspevku sa zaoberáme štylizovanou formou folklórneho tanca, nie však vo folklórnom tanečnom štýle, ale poukazujeme na jeho diferentné scénické spracovanie v súvislosti so zasadením ho do najnovšieho umeleckého pohybového štýlu a to súčasného tanca a pohybového divadla, ktoré tu tvoria hlavný pohybový vyjadrovací prostriedok.

Súčasný tanec ako tanečné umenie predstavuje formu javiskového štýlu, ktorý nie je presne kodifikovaný. Dá sa pod ním rozumieť otvorený systém tréningových metód využívajúcich koncepty pohybu vyvinuté z ponímania tanca, tela a pohybu, ktoré rozvinul americký postmoderný tanec a zároveň pretrvali niektoré pohybové princípy moderného tanca a to hlavne v súvislosti s oblasťou solar plexus (oblasť pupka), ktorá je vnímaná ako pohybové centrum (Poláková 2004: 32). Jeho jednoduchá charakteristika súvisí s analógiou so samotným pojmom *súčasný*. Súčasné umenie by malo reflektovať dnešnú dobu, malo by byť vytvárané pre dnešného – súčasného diváka. A práve preto nie je zvykom zakomponovať motívy z už existujúceho tanečného štýlu, pretože niečo vytvorené a po-

užívané v minulosti nezapadá do práve dejúcej sa súčasnosti. „*Súčasné umenie predsa znamená súčasné myšlenie a keď sa stále obraciame do minulosti, nemáme možnosť súčasné umenie prezentovať. Môj domov je dnešné Slovensko, nie niečo čo existovalo pred sto rokmi*“ (Fornayová in Bohutínska 2010: 8). Na druhej strane súčasný tanec pracuje s pohybom ako s významom, využíva množstvo poznatkov nadobudnutých počas tanečného vzdelávania. Pohybové väzby sú vytvárané s ohľadom na jednak vizuálny, jednak výpovedný zmysel. Vzhľadom na túto skutočnosť nachádzame práve v difúzii súčasného a folklórneho tanečného štýlu zaujímavú tému z oboch hľadišk. V takomto kontexte je folklórny motív vnímaný ako symbol dopĺňajúci komplex nonverbálnej komunikácie, možno mu pripísaať významotvornú úlohu pri kreovaní predstavení.

Ako ukážka použitia folklórnych motívov v súčasnom tanci nám poslúži analýza dvoch (z celkovo troch doposiaľ vytvorených tanečných predstavení súčasného tanca s folklórnymi motívmi) profesionálnych tanečných skupín, ktoré ich v jednotlivých predstaveniach uplatnili. Aby sme mohli tieto predstavenia analyzovať musíme najskôr objasniť vytvorený model, ktorý prepája sympatetickú mágiu s vytváraním pohybu ako takého. Sympatetická mágia vychádza z predpokladu, že veci na seba navzájom na dialku pôsobia a to v dvoch princípoch. Prvý vychádza z tézy, že „*podobné vytvára podobné, teda, že výsledok sa podobá svojej príčine*“ (Frazer 1977: 25). Druhý princíp je založený na tom, že „*veci, ktoré boli raz vo vzájomnom styku pôsobia na seba navzájom na dialku i potom, čo bol fyzický styk prerušený*“ (Frazer 1977: 25). V prvom princípe hovoríme o homeopatickej mági, v druhom o mági kontaktnej. Oba princípy nachádzame v tancoch obradovo magických, ktoré sú z hľadiska vývinu najstaršie, no aj pri samotnom vytváraní pohybu a to nielen v minulosti, ale aj v súčasnosti.

V obradovo magických tancoch funkčne aj tematicky viazaných na obyčaje kalendárneho a rodinného cyklu sa uplatňuje najvyšší stupeň normatívnosti, stabilnosti. Obradné tance mali zabezpečiť základné potreby spoločenstva, prosperitu, kontinuitu rodu i jednotlivca (Slivka 1992: 28). Účinky sa dosahujú používaním rôzneho pohybového materiálu späťho so symbolickou rovinou. Zmysel obradového konania je práve v symbolike úkonov (Jakubíková 1995 2/2: 420).

Pohybové vyjadrenie je funkčne naviazané na akciu konania, pohyb vzniká pre istý požadovaný výsledok v prospech jednotlivca, alebo celého spoločenstva, dopĺňa významovú rovinu. Dosiahnutie cieľa je tak pre vykonávateľa ako aj zainteresovaných *ideálom*. Pohyb nevzniká náhodne, ale prostredníctvom viery v účinnosť pohybu vytvoreného v dobe prvého vzniku tohto rituálu, má mimolužský pôvod. Vykonávateľ v duchu sympatetickej mágie *obrad* vykoná, je v ňom zastúpené sakrum. Pri dodržaní správnosti úkonov sa v reálnom živote očakávalo dosiahnutie *ideálu*, ktorý v skutočnosti mohol aj nemusel byť naplnený vzhľadom na úcinkujúcich v obrade. *Obrad* pôsobí na *reál* a oba zhodne participujú pri uskutočňovaní *ideálu*.

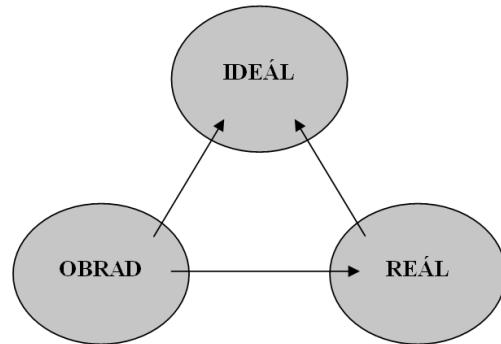

Schéma 1. Vplyv obradného konania na sociálnu rovinu (reál) a na požadovaný výsledok (ideál).

Paralelu takého modelu nachádzame pri tvorbe scénického tanečného pohybu. Na dosiahnutie požadovaného *ideálu*, je treba vykonať určitý „*obrad*“, ten v tejto schéme nahradia *emócie*. Pohyb prezentuje výpovedeť tanečného predstavenia, podľa ktorého divák chápe dej, alebo prežíva istý senzuálny zážitok. Jedným z princípov tvorby tanca je vnemovo sa prinávraťiť ku zažitým udalostiam. Pohyb vyplývajúci z tejto situácie nemusí byť za každú cenu estetický, ale skutočný. V modely uplatňujeme tézu sympatetickej mágie, kde veci na seba navzájom na dialku pôsobia, na základe skrytého vnútorného súladu. V tomto prípade nachádzame princíp kontaktu. Ako vzájomne pôsobiace veci vnímame konkrétny zážitok jednotlivca a jeho pôsobenie na telo. Empirická skúsenosť vyvoláva vo fyzickom tele sprievodné znaky prenášané do pohybu a opäť nastolené v pri tvorbe predstavenia, ako aj v samotnom predstavení – v *reáli*. Zažité *emócie* sa v tanečníkovom tele premietnu. Obe tieto zložky pôsobia na *ideál*, ktorý taktiež

môže aj nemusí byť dosiahnutý, ale z hľadiska diváka.

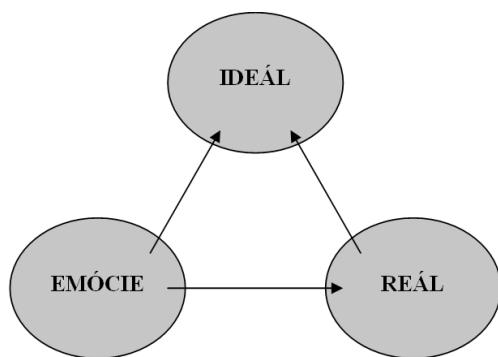

Schéma 2. Prvý princíp vytvárania pohybu - princíp kontaktu.

Druhým variantom tvorby pohybu je uplatnenie estetického príncipa. Pohybové väzby sú stavané s ohľadom na externý prejav, sú abstraktné. Majú za úlohu dosiahnuť *ideál*, v diváku vyvolat určité predstavy, či emočné vnemy. V tomto prípade platí homeopatický príncip, podobné vyvoláva podobné, pohyb je choreograficky stavaný s dôrazom na jeho vizuálne vlastnosti, aby vyvolal zodpovedajúcu atmosféru.

„V estetickom divadle spojenie symbolických a skutočných udalostí väčšinou chýba. V estetickom divadle a tanci je len čistá symbolika. No aj estetické divadlo sa usiluje o niečo, čo má blízko ku skutočnosti“ (Schechner 2009: 154).

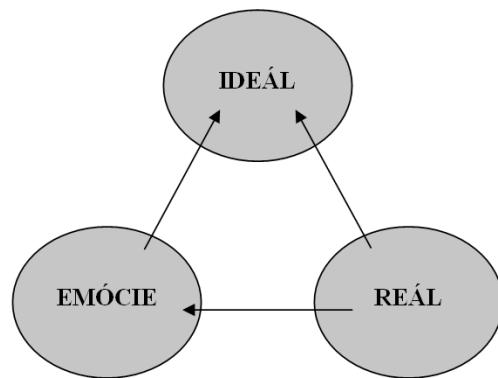

Schéma 3. Druhý princíp vytvárania pohybu - princíp podobnosti.

Scénická forma tanca je ako produkt závislá od obecenstva a je vytváraná pre obecenstvo. To v tomto prípade zastáva funkciu onoho „Božstva“ už či ide o prvý, alebo druhý príncip

tvorby pohybu ovplyvnený tancom, vo svojom výslednom bode je a má byť divák, v tom je úspech *ideálu*.

FABULOUS BEAST DANCE THEATER

Fabuloust Beast je profesionálna skupina súčasného tanca, ktorej sa pripisujú prívlastky ako vysoko originálna a jedna z najodvážnejších na svete. Skupinu vede írsky choreograf Michael Keegan-Dolan. Produkcie Fabuloust Beast sú kontroverzné a často odbúravajú hranice. Sú charakteristické svojim jedinečným štýlom, prepojením pohybového divadla, slova, piesne a tanca, dej predstavení je vždy integrovaný v írskom prostredí. Fabulous Beast získala široké medzinárodné ocenenia na kultúrnych festivalech po svete, je podporovaná umeleckou radou a radou mesta Dublin (<http://fabulousbeast.net/>).

Giselle

Predstavenie, ktoré analyzujeme vznikalo za účasti slovenských tanečníkov, ktorí v rámci svojho pohybového slovníka zvolili použitie slovenských folklórnych motívov. Giselle v podaní Fabulous Beast je radikálnym prerozprávaním romantického baletu a ovplyvnením skutočných udalostí v rámci miestnej spoločnosti. Dej sa odohráva v malej dedinke Ballyfeeny, v Írsku. Životy obyvateľov sú podmienené normami v kontexte malého a prísneho spoločenstva. Hlavným motívom je dokumentácia problematiky nemanželských detí a vyhostenie zo spoločnosti. Giselle McGreedy je nemanželské dieťa, jej matka spácha samovraždu a jej brat je mierne zaostalý. Giselle je odsudzovaná a odsúvaná na okraj komunity. Ďalšou ústrednou postavou je slovenský učiteľ tanca, ktorý príde do dediny vyučovať veľmi populárny line-dance (tanečníci tancujú v radoch vedľa seba, bez kontaktu, opakováním zhodných tanečných motívov, od druhej polovici 20. str. sa stotožňuje s hudbou country a western), Albrecht Žulvák.

Albrechtovým signifikantom v pohybe je line-dance, ktorý je v predstavení Giselle postavený práve z pohybových väzieb slovenského folklórneho tanca. Po prvý krát sa divák stretáva s Albrechtom pri jeho príchode do dediny, keď sa predstaví základnou pohybovou väzbou vytvorenou z folklórnych motívov. Všetky ďalšie pohybové väzby, ktoré Albrecht v predstavení

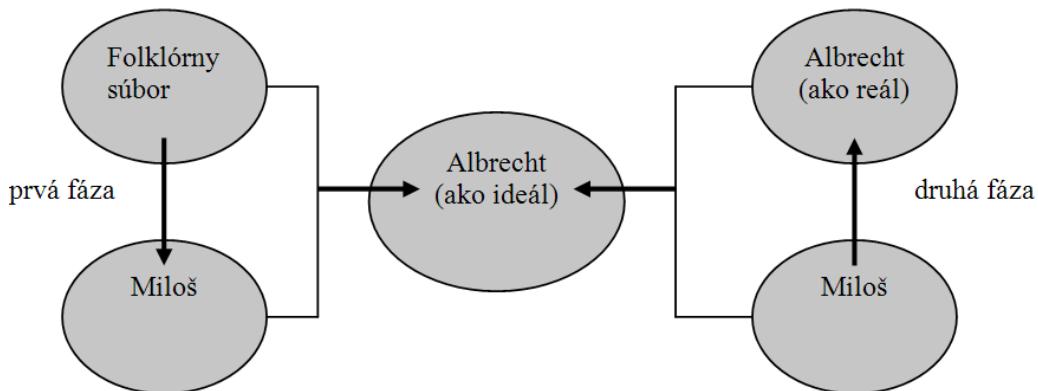

Schéma 4. (Priama a spätná väzba prenosu kontaktu) interpreta Miloša/postavy Albrechta v predstavení Giselle.

tancuje, vychádzajú z modifikácie motívov práve z tohto jeho prvého sóla.

Sólo – prevládajú motívy dupavé, zrážané a čapáše. Použitá je hlavne Zemplínska tanečná oblasť ako aj náznak z Goralskej tanečnej oblasti. Motívy sú neštýlizované, zachovávajú si pôvodný charakter slovenského ľudového tanca (názvy motívov: podľa Mázorovej – Ondrejku, 1991).

Použitá motivika

- treščak
- čerkaný
- motív z Višňovského verbunku
- prídup na PDK, LDK
- čapáše (viac druhov)
- treščak s DK vpred
- zrážaný (viac druhov)
- výskok
- otočenie na päťach
- kresaný
- zoskok
- potlesky

Pohybová väzba použitá v sóle Albrechta sa následne opakuje pri dvoch scénach, kde Albrecht učí tancovať dedinčanov. Motívy sú využité zo sóla, pri niektorých dochádza k ich štylizácii, doplnené sú o *cambré* (ohyby tela – z francúzskej tanečnej terminológie) tela a rôzne *port de bras* (cvičenie rúk – z francúzskej tanečnej

terminológie). Taktiež sa kombinujú s motívmi line-dance. Pohybové väzby na ich koncoch gradijú, skladajú sa aj z iných motívov ako folklórneho tanca. Napokon motívy z Albrechtovho sóla nachádzame v konečnom partnerskom duete s Giselle, kde je použitý vysoký stupeň štylizácie a motívy sú skoro nerozpoznateľné. Pozorujeme len pohybový základ vychádzajúci z prvého folklórneho sóla.

Predstaviteľ Albrechta – Miloš tancoval vo folklórnych súboroch Považan a Lúčnica, čo bolo podnetom pre zvolený folklórny tanečný štýl. Podnetom pre použitie Zemplínskej tanečnej oblasti bola charakterová podobnosť motívov line-dance s touto tanečnou oblasťou. Podľa prvého princípu vytvárania pohybu je konkrétny zážitok a jeho ovplyvnenie tela prostredníctvom kontaktu spúšťačom tvorby pohybu. „*My sme mali ženu, ktorá prišla a rozprávala vlastný príbeh, že jej sa to stalo, že musela odísť z rodiny, lebo mala nemanželské dieta*“ (informátor M. G.). Pôsobenie kontaktu vyčleňujeme do dvoch fáz prenosu – na priamu a spätnú. Priama fáza kontaktu pôsobí v čase, keď je daná situácia zažívaná, spätná fáza kontaktu pôsobí v čase vytvárania predstavenia, keď sa zážitok „prinavráti“ do tela. V tomto prípade je priama fáza prenosu kontaktu, keď kontakt pôsobil v čase, keď tancoval predstaviteľ Albrechta – Miloš vo folklórnych súboroch. Je to prenos kontaktu reálneho zážitku tanca do tela. V druhej fáze prenosu kontaktu sa zážitok obnoví a použije sa pri tvorbe pohybu – Miloš vytvorí pohybový slovník Albrechta. Iný príklad pôsobenia kontaktu je v situáciách správania sa Albrechta ako vytvorennej postavy so svojou minulosťou a príbehom. „*Tak ja som mal presne môj príbeh, že*

kto bol Albrecht, kde som sa narodil, kolko som mal súrodencov, takéto detailíky úplne“ (M. G.). Emočný zážitok, z ktorého vychádza fyzický pohyb, pri správaní sa Miloša v určitých situáciach – priamo, pôsobí na fyzický pohyb Albrechta – späťne.

LES SLOVAKS DANCE COLLECTIVE

V roku 2006 vznikol tanečný kolektív Les SlovaKs, ktorý tvorí päť nezávislých tanečníkov pochádzajúcich zo Slovenska, momentálne žijúcich a pracujúcich mimo Slovensko. Všetci prešli klasickým tanečným vzdelaním na tanečných školách a všetci ako deti tancovali vo folklórnych súboroch. Kombinácia života a profesijných skúseností, spoločné vízie, spoločný etnický pôvod a úzke priateľstvo značí o dlhodobej spolupráci a rovnakých predstavách v skupine (http://www.lesslovaks.com/about_us/). Skupina je na poli súčasného tanca prezentovaná ako špecifická vdaka svojmu pohybovému slovníku, ktorý sa skladá aj z vplyvu folklórneho tanečného štýlu. „*Les SlovaKs Dance Collective rozprávajú svoj príbeh prostredníctvom súčasného tanca s rezonanciou vplyvu slovenského folklórneho tanca*“ (Kočí 2009: 120). Predovšetkým sa stretávame s názorom o propagácii slovenského folklórneho tanca v zahraničí, kladie sa dôraz na priamy odkaz slovenskej kultúry v tanci. „*Les SlovaKs robí na Slovensku na poli umenia a kultúry významnú službu. Nielen už svojim názvom robia reklamu svojej zemi, ale ich repertoár a tanečné prostriedky by mohli byť považované za dokonale integrovaný odkaz kultúrnej histórie aplikovaný v kontexte súčasného umenia*“ (Návratová 2010: 18).

V predstavení Journey home je skutočne charakteristickou črtou priama inšpirácia slovenským folklórny tancom a tradičným polyfónnym spevom. „*Na javisku prezentujeme spomienky z toho čo bolo a radosť z toho, čo je teraz. Ukažujeme naše cesty bytia, naše priateľstvo a našu história. Kreslíme línie našich individuálnych cest, ale nikdy nechodíme ďaleko z domu*“ (http://www.lesslovaks.com/shows/opening_night/). Štruktúra predstavenia je vytvorená z rôznych menších komponentov a príbehov. Inšpiráciou pre takúto štruktúru boli folklórne festivaly, kde sú tance z rôznych tanečných regiónov poskladané v jedno predstavenie, tak ako puzzle. Celé predstavenie je improvizované s dvomi choreografickými väzbami vytvorenými z folklórnych motívov. Na začiatku je

to tanečné sólo z Podpoľania, na konci tancujú všetci tanečnú väzbu z Horehronia. Tanečný región Podpoľanie bol zvolený kvôli tomu, lebo ho tanečník sóla tančuje najradšej. Tanečný región Horehronie bol zvolený, pretože „*dupák nesú v sebe estetickú jednoduchosť a zároveň rytmickú komplexnosť*“ (informátor M. T.). Pohybová väzba so svojim umiestnením na koniec predstavenia zároveň vytvára efektný záver.

Sólo Podpoľanie – použitá motivika

- štrikovaný (zápätovec)
- hravý súchaný (sunutie na jednej DK)
- štrikovaný (zápätovec) vrátený
- hajduch (odzemok – obe DK na špičky, päty)
- potlesky
- preskoky
- výskok so zrazením piet vo vzduchu
- úder o zem
- oblúčik vzad
- kladený (nahadzovaný) aj na pätu, aj na špičku
- hravý

Horehron – použitá motivika

- potlesky (na rôzne doby)
- potlesky s dupom
- hybký poskok (kyvadlo)
- pohorelský dupák
- zakopávaný
- vykopávaný ľavou DK vbok
- hustý na prvú DK, aj ľavú DK

Vizuálne obrazy tvoriace predstavenie záčinajú sólom jedného z piatich tanečníkov. Do sóla je možnosť vstupovať druhými tanečníkmi, pričom väčšinou tancujú v duetoch, triách. Od prvého folklórneho sóla každý tanečník individuálne pracuje s folklórny motívom a jeho použitím. Najčastejšie je použitý konkrétny motív, z ktorého sa následne pokračuje v tanci ďalej, ale väčšinou už ide o súčasný tanec, alebo naopak v súčasnom tanci sa vyskytne folklórny motív. Najmarkantnejšia dejová linka vychádza

z charakteru a individuality každého tanečníka a vzájomného poznania sa z profesionálneho, no najviac zo súkromného života.

Pri improvizácii využívajú tanečníci obidva princípy vytvárania pohybu. Prvý, prostredníctvom skúsenosti, druhý prostredníctvom estetického vnemu. Spoločná kultúrna identita Les SlovaKs je podpísaná na ich správaní sa a to sa odzrkadluje v ich tanci počas predstavenia. Individuálne i kolektívne zážitky v spoločnom bývaní a tanečnom vzdelaní od ich štúdia na Konzervatóriu, až po dnešnú dobu, to všetko sú elementy, ktoré pôsobia prostredníctvom principu kontaktu na ich pohybový slovník. Princíp podobnosti, sa objavuje napríklad v pohybovom prejave Antona Lachkého, ktorý je inšpirovaný animalitou v tanci. Keďže je Journey home improvizované predstavenie, ľahko sa uvádzajú konkrétnejšie príklady, situácie sa neopakujú a teda nie sú univerzálnym príkladom.

Pre tému nášho bázania je primárnym hlavným dôvod zvoleného folklórneho tanečného štýlu a zároveň ako sekundárny sprievodný jav nás zaujíma či má tanečník momentálne súčasného tanca empirickú skúsenosť s tancom folklórny. Vo všetkých prípadoch použitia folklórneho tanca v tanci súčasnom, nie len v analyzovaných predstaveniach, sme zistili zázemie tanečníkov v tomto tanečnom štýle. Aj preto používanie folklórneho tanečného štýlu vnímajú ako celkom prirodzenú súčasť ich pohybového vyjadrenia. „*Je to niečo automatické, čo z nás vyviera. Ludový tanec je pre mňa neoddeliteľnou súčasťou mňa samotného. Či už sa ludovému tancu venujem, alebo nie, zdá sa mi, že pri akomkoľvek inom umeleckom vyjadrení, ludovky sú vždy prítomné*“ (M. T.). Myslím, že znalosť, zážitky a skúsenosti z folklóru, to jest tancovania v súbore, vystúpení, atmosféra festivalov a štúdium na škole sa celkovo podpísali na vnímaní tanca a hudby, určitej chuti a citlivosti pri tvorbe a hraní predstavení“ (informátor M. K.). „*Ludový tanec je pre mňa spätý hľayne s tradíciami a slovenskou kultúrou. Sú to zvyky, piesne, rituály, hry. Všetko toto sú aj atribúty, s ktorými pracujem v súčasnom tanci a tak si myslím, ako bývalý tanečník folklórneho súboru Váh z Púchova, že veľmi prirodzene využívam ludový tanec, rytmus, rituál, hru vo svojom prejave, vo svojej komunikácii s okolitým svetom*“ (informátor D. R.).

V dvoch konkrétnych analyzovaných predstaveniach boli folklórne motívy použité účelo-

vo. „*Prečo, keď niečo vieš, prečo vymýšľať dačo nové, keď to čo vieš funguje*“ (M. G.). „*Myslím, že je úžasné priniesť minulosť, kde sme začínali a priniesť ju Teraz a mixovať ju v súčasnom tanci*“ (informátor M. H.). V prvom vďaka ich charakterovej podobnosti, v druhom spĺňali do istej miery etnoidentifikačnú funkciu. Najväčším paradoxom zisteným počas výskumu je práve vnímanie slovenskej skupiny Les SlovaKs ako skupiny, ktorá prezentuje slovenský folklórny tanec, len iným spôsobom ako to robia folklórne súbory. Samotná skupina Les SlovaKs takúto verziu razantne odmieta. „*Klasika, moderna, jazz, súčasné trendy, nedá sa povedať, že ľudovky sú nás Trade Mark. Skôr aby sme si mohli zatancovať to, čo sa nám páči a ukázať to aj divákom, ako súčasť toho, čo máme na tanci radi. Našim zámerom rozhodne nie je hľadať cestu ako zladiť ľudový tanec s inými formami. Nie je ani zámerom ukázať nás pôvod, zdôrazniť identity, alebo popularizovať slovenský ľudový tanec vo svete. Ten nie je naším identifikačným prvkom a špecifikom*“ (informátor M. K.). Napriek tomu, v predstavení Journey home boli folklórne motívy použité práve vďaka tomu, že zdôrazňujú pôvod tanečníkov a výrazným spôsobom upozorňujú na slovenské špecifikum. „*Áno, to bolo vedomé rozhodnutie*“ (M. T.).

Folklórny motív sa v týchto predstaveniach prezentuje ako symbol, zvolený do výstavby predstavenia vďaka tejto jeho výpovednej hodnote. Plne dopĺňa komplex predstavenia, slúži ako vedomý identifikant vo vzťahu tanečník – motív, ale aj vo vzťahu divák – motív. Keďže ide o produkcie uvádzané hlavne v zahraničí, slovenský folklórny motív nemusí byť pre zahraničného diváka známy, napriek tomu je jeho význam v závislosti vsadenia do dejania funkčný, je to jasný článok komunikácie. Takéto použitie pohybu ako takého neignoruje obecenstvo, o ktorom si myslíme, že je najhlavnejším elementom v javiskovom umení. Ovplyvnenie diváka je dosiahnutie požadovaného *ideálu*. Má zmysel vytvárať scénickú tanečnú formu bez ohľadu vzájomných väzieb medzi *emóciemi – reálom – ideálom*? Na tento problém ako sa zdá nemôže ostať bez povšimnutia, Kliment Ondrejka hovorí o tanci ako o živom umení, v ktorom sa prejavuje psychológia ľudí a keďže tvorený bez inšpirácie, je mŕtvy (Ondrejka 1973: 29). Alebo slovami Richarda Schechnera „*Ani jeden princíp, alebo stanovisko nemôže a nemá zostať neutrálne, alebo nezaujaté. Výzva spočíva*

v skutočnosti, že každý by si mal byť v maximálnej mieri vedomý vlastného postoja vo vzťahu k iným a uvedený postoj, stanovisko zachovávať, alebo zmeniť“ (Schechner in Jovičevič 2009: 17)

1. Genéza a vývoj hier. Bratislava: Vysoká škola múzických umení

POUŽITÁ LITERATÚRA A ZDROJE:

BOHUTÍNSKA, J. 2010. Slovensko je v oblasti současného tance v larválním stadiu, in *Taneční zóna*. 14: 6–8.

Fabulous Beast Dance Theatre (online). 2010. Přístupnána: <<http://fabulousbeast.net/about/>>, stáhnutu: 8. 1. 2010.

FRAZER, J. G. 1977. Zlatá ratolesť. (Prvé vydanie). Praha: Odeon.

JAKUBÍKOVÁ, K. 1995. in *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2.* (Prvé vydanie). Eds. J. Botík. – P. Slavkovský. Bratislava: VEDA.

JOVIČEVIČ, A. 2009. Posledný metafyzický dan-dy, in *Performancia: teórie, praktiky, rituály*. R. Schechner. Bratislava: Slovenský divadelný ústav.

KOČÍ, J. 2009. Les Slovaks ve své Journey home/ Cestě domů, tančí o své cestě do světa, in *Taneční zóna*. 13: 118–121.

Les SlovaKs Dance Collective. 2011. Opening Night (online). Přístupní na: <<http://www.les-slovaks.com/shows/opening-night>>, stáhnutu: 9. 1. 2011.

Les SlovaKs Dance Collective. 2011. About us (online). Přístupní na: <<http://www.les-slovaks.com/about-us/les-slovaks-dance-collective>>, stáhnutu: 4. 3. 2011.

LEŠČÁK, M. 1973. Z problematiky vzťahu folkloristiky k štylizovanému problému. Funkcie súborov a skupín, in *Zborník štúdií a úvah o tanečnej a súborovej problematike*. Bratislava: Osvetový ústav. s. 4–15.

MÁZOROVÁ, M. – ONDREJKA, K. a kol. 1991. Slovenské ľudové tance. (Prvé vydanie). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

NÁVRATOVÁ, J. 2010. Slovenská (tanečná) diaspora, in *Taneční zóna*. 14: 17–18.

ONDREJKA, K. 1973. K choreografickej problematike amatérskych súborov ľudových tancov, in *Zborník štúdií a úvah o tanečnej a súborovej problematike*. Bratislava: Osvetový ústav. s. 22–41.

POLÁKOVÁ, M. 2004. Doplnkové texty k predmetu technika súčasného tanca pre KTT VŠMU. (skriptá) Bratislava: Vysoká škola múzických umení.

SCHECHNER, R. 2009. *Performancia: teórie, praktiky, rituály*. (Prvé vydanie). Bratislava: Slovenský divadelný ústav.

SLIVKA, M. 1992. Slovenské ľudové divadlo

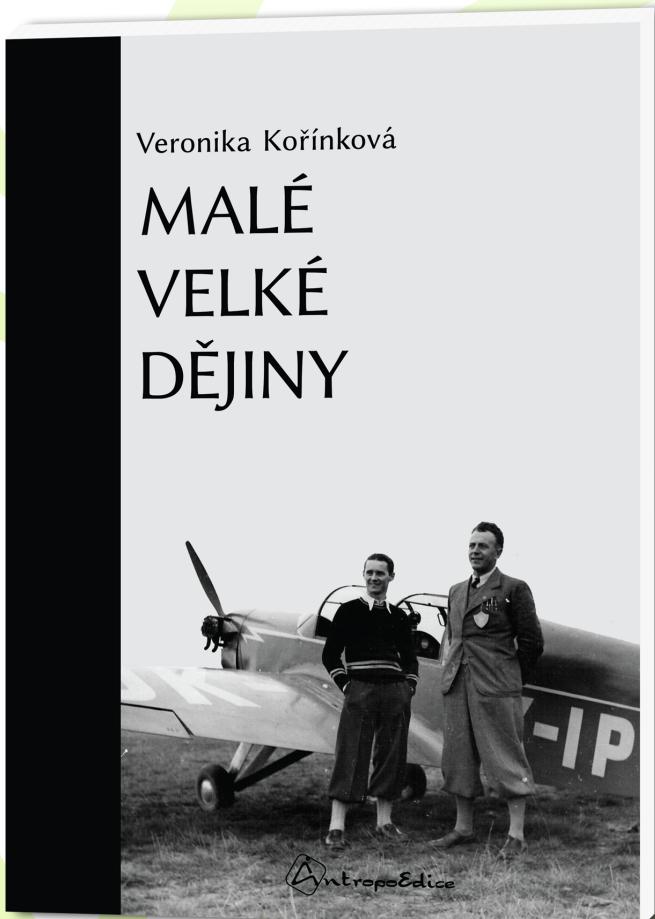
Malé velké dějiny

Mikrohistorická variabilita dějin 20. století v osudu Vincence Hodka

Veronika Kořínková

AntropoWeb vydal nyní i tiskem knihu Veroniky Kořínkové *Malé velké dějiny – mikrohistorická variabilita dějin 20. století v osudu Vincence Hodka* jako druhý svazek AntropoEdice. Práce, ze které kniha vychází, získala loni prestižní cenu Edvarda Beneše.

Více informací o knize a její elektronická verze volně ke stažení na www.antropoweb.cz

OROMSKÝ NACIONALISMUS V ČASE NEJEDNOTY

Jan Záhořík

*Katedra historických věd, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni
nvgogol@seznam.cz*

Oromo nationalism in a time of disunity

Abstract—This study deals with the politically sensitive but very topical contemporary issue of the Oromo nationalism which forms an important part of the modern history of Ethiopia. Recent developments in Ethiopia, as well as among the Oromo diaspora, show that there exists a huge diversity within the so-called Oromo nationalism which makes it very complicated to describe and analyze the movement in general. The main claim of this article is that rather than one unified Oromo nationalism, there are various types of Oromo nationalism which are in many cases mutually unintelligible. Moreover, contemporary Oromo historiography has become so much influenced by simplifications and mythologization that it is almost impossible to lead a serious discussion about specific historical issues regarding the Oromo population in Ethiopia. This article is a modest contribution to understanding the complexity of Ethiopian socio-political development, as well as to the issue of Oromo nationalism in particular.

Keywords—Ethiopia, Oromo, nationalism, diaspora, internet

VPOSLEDNÍCH dvaceti letech se díky moderním komunikačním technologiím zkrátila cesta informací od zdroje ke svému příjemci. Na tuto novou globální skutečnost reagovaly různé nacionalistické i jiné skupiny a organizace po svém, tedy co největším využitím této médií, především internetu, ke svým účelům. Stejně tak mnohé vlády byly „nuceny“ reagovat na tyto nové výzvy větší kontrolou toku informací, aby nedošlo z jejich pohledu k nežádoucím jevům v podobě například vzestupu nějakých radikálně separatistických tendencí.¹ Informační

technologie se staly jedním z akcelerátorů *long-distance* nacionálismu, respektive mu dodaly novou dynamiku, kterou dříve postrádal.

S vzestupem informací se i západní veřejnost začala seznamovat s nejrůznějšími citlivými oblastmi, které se vyznačovaly nacionalistickými či separatistickými tendencemi, nebo tak či onak znevýhodňovanými společnostmi. Jedním z prvních hnutí, které se adaptovalo na moderní technologie, bylo Zapatistické hnutí EZLN (Ejercito Zapatistas de la Liberación Nacional) v mexickém Chiapasu, jehož mluvčí, subkomandante Marcos, proslul jako hlas svého regionu, bojujícího proti exploataci a chudobě, nikoliv nutně za nezávislost.

Mnoho dalších hnutí po celém světě se úspěchem zapatistického hnutí, respektive ohlasem, který využití mediálního prostoru vyvolalo, inspirovalo. Mezi nimi nalezneme ujgurské nacionalistické hnutí ve Východním Turkestánu (provincie Sin-fiang) v dnešní Číně, kurdský nacionálismus na Blízkém východě nebo třeba oromský nacionálismus v Etiopii. Všechny tyto případy se vyznačují jedním společným jmenovatelem, kterým je poměrně silná diaspora, mající přístup k internetu a informacím všeho druhu a disponujícím odhodláním šířit povědomí o utrpení a strádání svých soukmenovců v jejich domovinách.

Tato studie se zabývá současným vývojem v oblasti Etiopie a oromského nacionálismu, který vykazuje známky značné diverzity, způsobené výraznou heterogenitou samotné Oromie, danou historicky, geograficky, nábožensky, kla-

1 Tato studie je jedním z výstupů výzkumného projektu SGS-2012-017, který autor realizuje na Katedře historických věd FF ZČU. Vzhledem k tomu, že téma nacionálismu a politiky je v Etiopii stále velmi citlivým tématem, nejsou uvedena jména informátorů především z důvodu jejich bezpečnosti. V uplynulých letech se v Etiopii stalo běžnou praxí zatýkání respondentů a informátorů, kteří odpovídali na otázky badatelů či organizací ve vztahu k nacionálismu, politické stabilitě, soudnictví, lidským právům aj. Pro bližší informace lze odkázat na servery organizací Human Rights Watch, Freedom House, International Crisis Group aj.

nově i politicky. Základní hypotézou této studie je předpoklad, že neexistuje jeden oromský nacionismus, ale přinejmenším několik oromských nacionismů, které jsou spolu v některých ohledech ve vzájemném rozporu. Oromský nacionismus je tématem nesmírně politicky citlivým, vyvolávajícím vášně po celé Etiopii i mezi etiopskou diasporou v USA a Evropě. Tato studie je výsledkem výzkumu, který autor provádí v Etiopii od roku 2006, zejména pak v letech 2009 až 2012, kdy podnikl řadu studijních a výzkumných cest do Oromie (Dembí Dollo, Dire Dawa, Harar, opakovaně Nazret/Adama – hlavní město federálního státu Oromie, Jimma, Nekemte) a Addis Abeby. Výsledky výzkumu vznikly na základě primárních dat v podobě publikovaných i nepublikovaných materiálů, etiopského tisku, interview s respondenty i osobních rozhovorů s významnými představiteli oromské intelektuální obce v Etiopii i mimo ni.²

ETIOPIE, OROMOVÉ A HLEDÁNÍ IDENTITY

Etiopie je jednou z lingvisticky nejheterogenějších zem v Africe, neboť se zde setkáme se společnostmi, jejichž příslušníci hovoří nilosaharskými, semitskými, omotskými a kúšitskými jazyky. Etiopská historiografie obvykle zobrazovala etiopské dějiny z pohledu vládnoucích center, což později přejali evropští misionáři a od nich později evropští etiopianisté. Etiopii tak čtenáři znali jako zemi s tisíciletí trvající civilizací okolo šalamounské dynastie, která dle tehdejší dvorské ideologie vznikla v 10. století př. Kr., když ze svazku krále Šalamouna s královou ze Sáby vzešel syn Menelik jako zakladatel dynastie. Tento mýthus přetrval až do poloviny 20. století a do určité míry až do současnosti jako základní stavební kámen etiopských dějin. Šalamounská dynastie, které po staletí vládli etiopští Amharové, však v žádném případě neznamenala nadřazenost jednoho etnika nad druhým. K čemu došlo v průběhu posledního tisíce let v Etiopii, bylo vytvoření rozličné měst-

² Tato studie, respektive celý výzkum, by nebylo možné uskutečnit bez nezíštné pomoci řady lidí, zejména v Addis Abebě, kteří mi poskytli řadu cenných informací a kontaktů. Ne všechny je možné z politických důvodů jmenovat. Zvláštní dík však patří pracovníkům Institute of Ethiopian Studies, Centre of African Studies, Department of History a Department of Political Science and International Relations Addisabebeské univerzity za četné konzultace a rady. Výzkum byl veden v angličtině, amharštině a oromštině.

ské a venkovské amharské identity, které spolu kromě společného jazyka nesdílely žádné spoletčné znaky. Zatímco představitelé zmíněné šalamounské dynastie, tedy příslušníci vládnoucích rodů, obvykle uměli číst a psát, měli pevné vazby na etiopskou ortodoxní církev, která byla od přinejmenším 15. století pevnou součástí politického systému a měla v mnoha ohledech rozhodující slovo ve vztahu k půdě, především na venkově (např. Tibebu 1995).

Oromové jsou snad ve všech knihách a etiopských dějinách označování za početně největší národ v Rohu Afriky, jehož příslušníci žijí převážně v Etiopii, ale též v Keni. Od poloviny 16. století jsou Oromové součástí etiopských dějin, když různé oromské klany migrovaly směrem na etiopskou vysočinu a postupně zde zakládaly různé politické útvary. Až do poloviny 20. století se však se samotným termínem Oromové nesetkáváme. Dle oficiální etiopské historiografie, kterou převzali evropští misionáři, přicházející do Etiopie ve velkém počtu od konce 15. století byly oromsky hovořící klany označovány pejorativním termínem Galla,³ který vydržel v oficiálních dokumentech až do 60. let 20. století (např. Aleqa Taye 1927; Doresse 1959; Ullendorff 1960). Zatímco termín Galla sváděl k zjednodušujícím stereotypizacím, bližší výzkumy v nedávné době i současnosti prokázaly, že ještě na počátku 20. století se výraz Oromo nikde neobjevuje, ani v oficiálních dokumentech, ani na základě orální historie, která se dnes mohutně rozvíjí nejen na Addisabebeské univerzitě. Dle orálních tradic je zjevné, že po staletí v mnoha regionech Etiopie docházelo ke vzájemným bojům mezi různými klany, které sice hovořily oromsky, ale žádnou společnou identitu nesdílely (např. Tesema Ta'a 1980, Amin Seifedin 2006, Tsegaye Zeleke 2002, Negaso Gidada 1984, Oljira Tujuba 1994, etc.). V historii se na území Etiopie nacházelo několik oromských států, například Jimma Abba Jifar, Limmu Enarea, a některé další, ale nikdy neexistovala jednotná entita zvaná Oromie s jasně definovatelnými hranicemi.

³ Pro (nejen) etiopskou historii je charakteristická politika pojmenovávání „toho druhého“. Obvykle takzvaně marginalizované skupiny obyvatel byly označovány spíše hanlivými názvy jako „pohané“, „dobytek“ atd. Výjimkou není ani termín „Galla“, který bez sebemenší reflexe převzala i západní historiografie a ponechala jej jako status quo, přestože sami oromsky hovořící obyvatelé Etiopie sami sebe takto nikdy nenazývali.

Co jednotilo různé oromsky hovořící klaný, byl systém gada, tedy systém věkových tříd, který mnozí Oromové považují za příklad pravé oromské demokracie, stojící v protikladu vůči takzvané habešské autoritativní politické kultuře. Dokonce i dnes se mnoho oromských představitelů domnívá, že gada systém je jediným možným řešením, jak dosáhnout kulturní i politické emancipace Oromů.⁴ Oromský a amharský svět byly navíc vždy vzájemně prostupné, a podobně jako se řada oromů „amharizovala“, tak se i řada Amharů adoptovala na oromský způsob života a prostředí. Například současné Dembi Dollo je příkladem oromizace původem amharských rodin, jejichž děti přijaly oromštinu za svůj mateřský jazyk a amharsky již nehovoří. Podobně například Brian James Yates ukazuje dynamiku vzájemné interakce mezi Amhary a Oromy v širším měřítku: „...interní dynamika mezi oromskými skupinami, jako větší bohatství, změny v politickém systému, konverze ke křesťanství či islámu a následné konexe vedoucí k témtu komunitám, adopce a schopnost integrace do jiných společností, napomáhaly Oromům proniknout do habešské společnosti“ (Yates 2002: 92).

Zatímco oromská diaspora se snaží budit dojem jednoty a historicky dané odlišnosti od amharsko-tigrajských společností, realita v samotné Etiopii je poněkud odlišná. Především, Etiopie jako taková je velmi výrazně religiózní zemí, kde více, než cokoliv jiného, rozhoduje o životě a identitě jedince jeho náboženská příslušnost. Etiopie bývá tradičně vyobrazovaná jako ortodoxně křesťanská země, což postupně přestává platit, neboť dle posledního sčítání obyvatel z roku 2008 tvoří 33 % muslimové, 48 % ortodoxní křesťané a 18 % protestanté. Co se oromského obyvatelstva týče, převažuje islám, následovaný protestantstvím, které je nejvíce přítomno právě v převážně oromském regionu Wellegga,⁵ katolictvím a ortodoxním křesťanstvím. At již křesťanství, nebo islám, obě náboženství byla praktikována zejména na

4 Interview, Nazret/Adama, 12. září 2012.; podobně se vyjadřují i různí představitelé oromské diaspy, s nimiž autor vedl řadu rozhovorů mezi lety 2009–2012 v České republice, Švédsku, Německu i jinde.

5 Wellegga se nachází na západě Oromie a tedy i Etiopie. Protestantští misionáři sem přicházeli od konce 19. století z jižního Súdánu, většinou šlo o německé, holandské, švédské a norské misionáře. V dalších částech země, kromě Addis Abeby, je protestantství zcela marginálním náboženstvím.

venkově formou lidového náboženství, neboť místní muslimové neuměli arabsky, venkovští Amharové, ve velké většině křesťané, neuměli číst a neměli kontakt s okolním světem. Přesto však hrála víra vždy v Etiopii významnou roli. Vliv duchovních (ortodoxního klérku, muslimských ulamá atd.) je dodnes velmi silný po celé Etiopii.

Velmi mnoho Oromů se hlásí k tradičnímu náboženství waaqeffannaa,⁶ nicméně oficiálně se hlásí i k jinému náboženství, neboť vláda Melese Zenawiho vydala dekret, jímž zakázala pohřbívání tradičním způsobem a povolila pohřby jen muslimské či křesťanské. Tím de facto donutila mnoho Oromů i jiných obyvatel Etiopie přihlásit se k některému z monoteistických náboženství, k nimž však jinak mají velmi vlažný vztah.⁷ Zatímco značná část akademické obce vztah Oromů či obecně Etiopanů k náboženství vyzdvihuje, dle některých představitelů oromské intelektuální obce jde o značné nadzsení a ve svých studiích či názorech se snaží (např. Abbas Haji Gnamo 2002) roli zejména islámu marginalizovat.

Kromě náboženství hraje neméně důležitou roli při formování oromského nacionalismu marxismus-leninismus, který se v Etiopii rozvíjel v dobách poslední fáze Haile Selassieho (a dále během Dergu) režimu, kdy mnohé spolky a první politické strany (tehdy ilegální) měly zřetelně marxistický charakter. Mnozí intelektuálové hlásali právo na sebeurčení národů dle marxistického vzoru, jakkoliv již nedohlédli jistého rozporu, který se například v Sovětském svazu ve vztahu k sebeurčení národů a práv menšin vyskytoval. Nicméně není divu, že marxismus našel úrodnou půdu především mezi Oromy a některými jinými menšinami, které se začaly bouřit podle dle jejich názorů staletí trvajícímu využitování amharsko-tigrajskou vládnoucí vrstvou. Tato koloniální perspektiva (viz Merera Gudina 2006) získala na oblibě zejména mezi oromskou diasporou, která je do značné míry přesvědčena a neustále různými způsoby dokládá staletí trvající příběh habešské kolonizace nesemitských národů, na níž doplatily

6 Jedná se o monoteistické náboženství, jehož ústřední postavou je *waaqa tokko* (v oromštině „jeden bůh“). Zajímavé je, že mezi zejména sekulárními oromskými nacionalisty nepředstavuje takovou ideovou základnu jako systém *gada*.

7 Interview, Nazret/Adama, 12. září 2012.

mnohé národy, především na jih od současné Addis Abeby.

Pro současnou Etiopii je charakteristická až obsesivní politizace ethnicity a náboženství, což jedni dávají za vinu vládě někdejšího premiéra Melese Zenawiho, jiní to přisuzují především externím faktorům, neboť zejména východní část Etiopie, především ve městech jako Harar, Dire Dawa, Jigjiga, ale též v Jimmě na jihozápadě Oromie, nejvýrazněji však v převážně amharském regionu Wällo,⁸ lze vysledovat nárůst islámského radikalismu, majícího své kořeny v Saúdské Arábii,⁹ a výrazně ovlivňujícího po staletí symbiotické vztahy mezi muslimy a křesťany. Pro oromský nacionalismus představuje tento nový náboženský impuls zcela novou výzvu, neboť mnozí Oromové ve východní Oromii, i třeba v regionu Bale, upřednostňují islám před etnickou identitou a považují oromské nacionalisty za zpátečníky (Østebø 2009). Z hlediska budoucího vývoje Etiopie se tak jeví socio-ekonomicke problémy (chudoba, nezaměstnanost, HIV/AIDS, nedostatek vzdělání, tragický stav zdravotnictví aj.) spolu s nově se rýsujícími náboženskými problémy jako stěžejní aspekty pro stabilitu či nestabilitu Etiopie.

OROMSKÁ DIASPORA A INTERNET

Od 60. let se začal formovat oromský nacionalismus, a ačkoliv je jeho nejradikálnější odnož spojována především s diasporou, jeho kořeny lze dohledat především v rolnických vzpourách, které zasáhly zejména region Bale v 60. i na počátku 70. let. Zde se začalo formovat povědomí o oromské národní identitě v rámci protestů proti režimu Haile Selassieho, které se na počátku 70. let rozrostly po celé zemi a jehož nositeli se stali především vysokoškolští studenti (Balsvik 2005). Zejména během režimu Dergu,¹⁰ který

⁸ Wällo se nachází směrem na severovýchod od Addis Abeby, jedná se o historicky velmi důležité centrum islámu, kde však běžně docházelo k prolínání muslimského a křesťanského světa, atžiž v podobě smíšených manželství, vzájemných konverzí, účasti na společných svátcích a obřadech atd. Tento trend nyní pomalu vyhasíná.

⁹ Dnes lze běžně v Addis Abebe, Dire Dawa, Hararu či Jimmě zakoupit radikální wahhabistická propagandistická díla na CD či DVD, hlásající potřebu džihádu proti nevěřícím, jakož i „očistu“ islámu od súfijských praktik, které jsou však v Etiopii po staletí značně rozšířené.

¹⁰ Derg znamená v amharštině cosi jako „rada“, označoval se tak marxistický vojenský režim, vedený 120členným sborem důstojníků etiopské armády, v jejímž čele stál od roku 1977 Mengistu Haile Mariam jako jediný vládce.

zklamal naděje mnohých revolucionářů, kteří v roce 1974 pomáhali svrhnut císařský režim, se tisíce Oromů vydali do Evropy či Ameriky. I zde lze vysledovat přinejmenším dvě skupiny Oromů, kteří odešli ze země. První skupinu tvořili studenti, tak či onak spjati s marxistickým režimem, přičemž mnozí z nich byli významnými kádry, do druhé patřili lidé, kteří byli donuceni opustit Etiopii z politických důvodů. Nebylo výjimkou, že někdejší představitelé marxistického režimu se po jeho pádu stali významnými představiteli Oromské osvobozenec fronty, která našla po roce 1993 svoji základnu v USA a opírala se o zdejší a evropskou oromskou diasporu.

Tito oromští intelektuálové pak tvořili páter oromské propagandy, která se postupně začala šířit na internetu, k čemuž slouží některé servery, například gadaa.com. Díky této modernímu způsobu komunikace začalo být snazší organizovat četné demonstrace proti vládě Melese Zenawiho, který kamkoliv přijel, musel čelit protestům místní oromské obce. Nicméně i samotná Oromská osvobozenec fronta se stala platformou různých názorů a představ o budoucnosti oromského národa a Etiopie. Dnes se hovoří přinejmenším o čtyřech skupinách uvnitř OLF, z nichž každá o sobě hovoří jako o pravém reprezentantovi OLF. Zatímco jedni zastávají názor boje za nezávislost Oromie za každou cenu, jiní preferují mírovou cestu k ustanovení skutečně demokratické Etiopie. Zatímco jedni hovoří o Etiopii jako o koloniálním impériu a v zásadě její existenci zpochybňují, druzí ji považují za přirozenou součást oromských dějin, a tudíž vyjadřují potřebu zachovat její celistvost. To lze do značné míry vypozorovat i na internetu, kde se mnozí různorodé oromské nationalistické servery a skupiny, jejichž názory na integritu Etiopie zahrnují pestrou škálu od ultraradikálních po umírněné.

Společným úsilím všech těchto subjektů je snaha upozornit na oromskou otázkou, která z jejich pohledu zůstává v pozadí zájmu západní veřejnosti, která Etiopii považuje za důležitou součást boje proti mezinárodnímu terorismu především v souvislosti se Somálskem. Zároveň díky přístupu k internetu se etablovala řada představitelů oromské obce jako hlasy oromského lidu bojujícího za emancipaci. Patrně nejhlásitějším a publikačně nejplodnějším je v tomto směru Assafa Jalata, jehož publikace, ať již články, či monografie, jsou běžně ke stažení na internetu. Právě tyto (ale i mnohé jiné) publi-

kace však vytvářejí značně simplifikující pohled na oromské dějiny a současnost, čímž mohou vyvolávat v čtenáři, neobeznámeném se skutečným stavem věcí v Etiopii, mylný dojem existence jakýchsi neprostupitelných entit, které spolu vedou po staletí trvající boj o hegemonii nad územím, zvaném Etiopie. Právě značné zjednodušení, libovolné pohrávání si s fakty a nezřídka i rasistické „výkřiky“ spíše přispívají k utváření dojmu boje dvou bloků, Oromů a Amharů (či Habešanů).

Dle mnohých názorů v samotné Etiopii tato přílišná radikalizace a mytologizace dějin nejen, že připomíná podobnou mytologizaci dějin etiopské šalamounské dynastie, ale zároveň přispívá spíše k atmosféře vzájemné nedůvěry, nenávisti, zášti, kterou nedávná historie zná například z Rwandy, kdy mytologizace a ideologizace vztahu mezi Hutuy a Tutsii vyvrcholila až nechvalně proslulou genocidou z roku 1994, při níž zemřel zhruba milion lidí.¹¹ Na straně druhé však hraje romská diaspora poměrně nezastupitelnou roli ohledně informování o závažných prohřešcích etiopské vlády (nejen) proti Oromům, neboť běžní Etiopiané nemají svobodný přístup k informacím a v drtivé většině jsou nuceni přijímat jen oficiální vládní propagandu prostřednictvím státní televize, státních novin, které jsou však dostupné převážně jen ve městech, venkov trpí celkovou absencí jakékoliv plurální informovanosti.

Především po nezdařených volbách v roce 2005, po nichž následovala vlna represí (Abbink 2006), se ukázala pozitivní role internetu jako nezbytného prostředku k pokud možno objektivnímu informování veřejnosti o násilnostech, spáchaných na nevinných civilistech, jakož i obecně o politickém klimatu v zemi. Etiopská vláda reagovala ještě větším zablokováním internetu, takže se dodnes nelze z etiopského území připojit k mnoha „nezádoucím“ webovým stránkám, jejichž správci jsou obvykle členové

11 V rámci tehdejší propagandy byli Tutsiové a Hutuové považováni dokonce za dvě odlišné rasy, přičemž dle selektivně modifikované mytologie byli Tutsiové považováni za potomky migrantů, kteří přišli odkudsi z Etiopie, zatímco Hutuové byli zobrazováni jako jimi zotročení Bantuové, původní obyvatelé Rwandy. V době těsně před genocidou například vládní propaganda zakazovala vzájemné sňatky a odsuzovala jakékoliv kontakty mezi oběma skupinami obyvatel, přestože hovořili po staletí stejným jazykem, sdíleli stejnou kulturu a náboženství.

OLF nebo různé lidsko-právní a humanitární organizace.

Oromské diaspoře však příliš nenahrává, že v Etiopii v posledních dvaceti letech došlo k výrazné kulturní emancipaci Oromů, což lze vypozorovat na stovkách publikací, psaných v oromštině, ale též desítkách knih, věnovaných dějinám a kultuře Oromů a publikovaných vládními úřady, za všechny jmenujme zdařilou *History of the Oromo to Sixteenth Century*, publikovanou Oromo Culture and Tourist Bureau (2006). Zároveň se na mnoha etiopských vysokých školách otevírají bohaté možnosti pro studium oromského jazyka, historie a kultury, příkladem může být Adam University¹² s nově zřízeným Oromo Research Centre, jehož úkolem je studovat oromský jazyk ve všech jeho dialektech, oromské dějiny, orální tradice, společnost a kulturu. Oromština je navíc oficiálním jazykem federálního státu Oromie, který je zdaleka největším etiopským federálním státem, a řada Oromů se dnes nedorozumí amharsky, což bylo například za vlády Haile Selassieho obtížně myslitelné, neboť v té době probíhala veškerá komunikace ve školách a na úřadech jen v amharštině (např. Bulcha 1997). Podobně zásadním je pro řadu Oromů založení Bule Hora University v někdejším Agere Maryam, tedy v oblasti Borana, považované za pravlast všech Oromů.¹³ V Etiopii navíc nalezneme hned několik muzeí a dalších institucí, které se zabývají oromskou historií a kulturou, za všechny je třeba zmínit Muzeum oromské kultury v Nekemte či muzeum panovníka Abba Jifar II. v Jimmě, po němž celé království v 19. století dostalo jméno Jimma Abba Jifar.

Pro běžné Oromy je navíc právě možnost hořovit svým jazykem a v denním životě vyjadřovat svoji příslušnost k oromské identitě například účastí na každoročním setkání stoupenců náboženství waaqeffannaa dokladem, že doba se změnila k lepšímu oproti oběma předchozím režimům. Navíc pro drtivou většinu obyvatel jsou důležitější socio-ekonomické otázky, jako je zaměstnání, mzda, neustálé rostoucí ceny potravin, zatímco etnické otázky velkou většinu lidí bez ohledu na etnickou či náboženskou

12 S níž Centrum afrických studií Katedry historických věd FF ZČU připravuje dlouhodobou spolupráci, především v oblasti výzkumu a publikací.

13 Interview, Addis Abeba, 10. září 2012.

příslušnost příliš nezajímají.¹⁴ Oromská politická reprezentace navíc narází na problém legitimity a roztříštěnosti. Dle tvrzení mnohých nemají členové OLF v exilu dostatečnou legitimitu k tomu, aby jednou mohli hovořit jménem oromského národa na poli politickém, protože v zemi nežijí a nemají jakýkoliv přímý kontakt s místní realitou. Zároveň však etiopské oromské politické strany jsou natolik diverzifikované ve svých politických agendách i personálních rozdílech a animozitách, že nelze očekávat nějakou jednotu ani v této otázce. Pro běžné občany tak zůstává jedinou alternativou vládnoucí strana Etiopská lidová revoluční demokratická fronta (EPRDF), která ve stylu své marxistické předchůdkyně absorbovala již takřka šest milionů členů a disponuje rozsáhlou sítí agentů po celé zemi. Pro řadu lidí však zůstává jedinou čítelnou stranou, od níž ví, co očekávat.¹⁵ Obavy z případného chaosu značně převažují strach z nevolení EPRDF. Jak se však shodují jak zahraniční, tak etiopští odborníci, vládnoucí strana EPRDF musí více otevřít prostor politické diskusi, a tím i politické emancipaci, neboť jinak při současném stavu chudoby a inflace může brzy Etiopie následovat osud mnoha severoafričských či blízkovýchodních zemí, avšak patrně s daleko horšími následky, neboť etnicita i náboženství zde mohou sloužit jako akcelerátory násilné akce.

ZÁVĚR: KAM SMĚRUJE OROMSKÝ NACIONALISMUS?

Na oromský nacionalismus, jak je z předchozího výkladu zjevné, lze nahlížet různými způsoby. Nejčastější rozpor je k nalezení mezi oromskou diasporou a samotnou oromskou společností v Etiopii. Nicméně zde nalezneme též rozpory i mezi jednotlivými představiteli samotné oromské intelektuální obce, která formuje a utváří směr, jakým se oromský nacionalismus vydává v reakci na stávající politické poměry v Etiopii. Zatímco někteří představitelé zastávají radikálnější názory, které směřují k nezávislosti Oromie, jiní na základě zcela jiných životních zkušeností usilují mírovou cestou o vytvoření skutečně demokratické Etiopie, kde budou respektována práva všech menšin, včetně Oromů.¹⁶

14 Interview, Addis Abeba, 14. září 2012.

15 Interview, Addis Abeba, 10. března 2012.

16 Osobní rozhovory s mnohými představiteli oromského intelektuálního a akademického života v Addis Abebě, Jimmě a Nazretu v březnu a září 2012.

Oromský nacionalismus trpí mnoha problémy, které stěžují jeho jednoznačné směrování ke kýženému cíli, tedy politické emancipaci oromského národa (ať již tím mají různí představitelé oromské akademické a intelektuální obce na mysli cokoliv). Z mezinárodně-politického hlediska je však nanejvýš zřejmé, že idea jakési nezávislé Oromie je jen zbožným přáním spíše minority v rámci oromské obce, neboť rizika a případné ztráty daleko převyšují eventuální výhody v případě vypuknutí skutečného boje o nezávislost Oromie. Přestože jsou socio-politické poměry v Etiopii velmi znepokojivé, nelze tvrdit, že by zde existovala alternativa v podobě nějakého silného (kupříkladu) nationalistického hnutí s jednotným programem a vizí. Naopak (a do jisté míry bohužel) lze spíše pozorovat roztříštěnost politické opozice, a to jak uvnitř, tak vně Etiopie, což zejména oromskému nacionalismu neprosívá. Dle přímých účastníků oromského „odboje“ v Etiopii tak spíše zemi čeká pozvolná transformace než nějaký náhlý zvrat, ať již vyvolaný zvěnčí, či zevnitř Etiopie.

POUŽITÁ LITERATURA

- ABBINK, J. 2006. *Discomfiture of Democracy? The 2005 Election Crisis in Ethiopia and its Aftermath*. *African Affairs*, 105(419): 173–199.
- ALEQA T. 1927. *Ittioppia hizb tarik*. Asmara: Missione Evangelica.
- AMAN S. 2006. *Islam and the Muslim Community of Gommaa: A Historical Survey (1886–1974)*. MA Thesis, Department of History, Addis Ababa University.
- BALSVIK, R. R. 2005. *Haile Selassie's Students: Background to Revolution, 1952–1974*. Addis Ababa: Addis Ababa University.
- BULCHA, M. 1997. 'The Politics of Linguistic Homogenization in Ethiopia and the Conflict over the Status of Afaan Oromo'. *African Affairs* 96 (384): 325–352.
- DORESSE, J. 1959. *Ethiopia. Ancient cities and temples*. New York: Putnam.
- GIDADA, N. 1984. *History of the Sayyoo Oromo of Southwestern Wallaga, Ethiopia from about 1730 to 1886*. Frankfurt: LIT Verlag.
- GNAMO, A. H. 2002. *Islam, the Orthodox Church and Oromo nationalism (Ethiopia)*. *Cahiers d'études africaines* 1/165: 99–120.
- GUDINA, M. 2006. Contradictory Interpretations of Ethiopian History: the Need for a New Consensus. In: *Ethnic Federalism. The Ethiopian Experience in Comparative Perspective*, 119–130. Ed. by David Turton. Oxford: James Currey.

- Oromia Culture and Tourism Bureau (2006). *History of the Oromo to Sixteenth Century*. Finfinnee: Oromia Culture and Tourism Bureau.
- ØSTEBØ, T. 2009. *Oromumma or Umma?* Paper presented at the 3rd ECAS, Leipzig, 4.–7. 9. 2012.
- TA'A, T. 1980. *The Oromo of Wollegga – A Historical Survey to 1910*. MA Thesis, Department of History, Addis Ababa University.
- TRIULZI, A. 1981. *Salt, Gold, and Legitimacy, Prelude to the history of a no-man's land Bela Shangul, Wallagga, Ethiopia (ca. 1800–1898)*. Napoli: Istituto Universitario Orientale.
- TUJUBA, O. 1994. *Oromo-Amhara Relations in Horro Guduru Awraja (Northeastern Wallagga), c. 1840s–1941*. Addis Ababa University Master Thesis.
- ULLENDORFF, E. 1960. *The Ethiopians*. Oxford: Oxford University Press.
- YATES, B. J. 2002. *Invisible Actors: The Oromo and the Creation of Modern Ethiopia (1855–1913)*. Ph.D. Thesis, Department of History, University of Urbana-Champaign, Illinois.
- ZÁHOŘÍK, J. 2012. Ethnicity and Regime Change in Ethiopia. In: *Succession Politics and Regime Change in Africa. Five Decades of Misrule*. Ed. by Amutabi, M. and S. Nasong'o. London and New York: Routledge, s. 54–77.
- ZELEKE, T. 2002. *The Oromo of Sagalee. A History (ca. 1840–1936)*. MA Thesis, Department of History, Addis Ababa University.

Národní muzeum a Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Vás srdečně zvou do Nové budovy Národního muzea na konferenci

Archeologie & Antropologie: studium archaické kultury a společnosti

ve čtvrtek 28. listopadu 2013 od 10h

Call for papers

Antropologie a archeologie spolu v obecné rovině souznějí při snaze pronikat do spletitých hloubek kultur, a to zvláště těch lidí, které nazýváme archaickými. V prostředí nastaveném evropským kontinentálním diskursem se však oba obory spíše mijejí, než potkávají. Národní archeologie při soudobém redefinování teoretického rámce se v otázce tzv. etnografických analogií zasekla na úrovni poloviny minulého století a v současnosti se obrátila hledat spásné nové podněty k environmentálním vědám. V souvislosti s tím také vědomě odmítla reflektovat vývoj antropologického myšlení, a využití srovnávací roviny recentních a subrecentních společností vnímá jako tvrdý teoretický anachronismus. Jenomže tím možná archeologie vylila dítě spolu s vaničkou. Ani samotná antropologie lomeno etnologie nijak zvlášť k archeologii netíhne. Vystačí si povětšinou s vlastním rámcem dat i teorie, a to přesto, že vždy, když studuje nějaký kulturní jev v dostatečně dlouhé časové perspektivě, narazí nevyhnutelně na hranice svého poznávacího aparátu. Proč? Protože většina kulturních rysů spadá do oblasti braudelovských struktur dlouhého trvání. A tam na ně prostřednictvím artefaktů dosáhne ten druhý z obou příbuzných oborů.

Cílem konference je definovat současný vztah archeologie a antropologie, kterou zde vnímáme jako obor celostního studia člověka. Kromě teoretických problémů systémové vzdálenosti obou oborů v našem prostředí bychom rádi představili konkrétní případy výzkumu, při nichž si archeologie a antropologie podaly ruce.

Přihlášky na konferenci a názvy referátů zasílejte do 30. června 2013 na níže uvedenou emailovou adresu. Témata příspěvků by měla odpovídat přiloženým tezím. Vybrané příspěvky z konference bude možné publikovat v elektronickém periodiku *AntropoWebzin*.

PhDr. Jarmila Valentová

Mgr. Lucie Vélová
lucie.velova@nm.cz

Mgr. Petr Květina, Ph.D

| NÁRODNÍ
MUZEUM

Archeologický ústav
Akademie věd ČR,
Praha, v.v.i.

Jakub Marek, Ales Strnada a Lucie Hotovcová – Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb (2012)

Ondřej Hejnal

Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni,
OHejnal@gmail.cz

KNIHA J. Marka, A. Strnada a L. Hotovcové „Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb“ představuje fenomén bezdomovectví v perspektivě pomáhajících profesí se značným přesahem k sociálně-vědnímu diskursu. Jejím přiznaným cílem je „poukázat na způsob práce s bezdomovci v její praktické stránce a ... vyvolat diskusi k situaci bezdomovců v České republice“ (str. 12).¹ V předmluvě a úvodní části autoři definují a charakterizují bezdomovectví a identifikují jeho příčiny. Kapitola „Psychosociální bariéry reintegrace bezdomovců“ popisuje některá téma, která víceméně rozvádějí příčiny bezdomovectví (např. nezaměstnanost, závislosti, pobyt ve vězení atd.). Oddíl „Bezdomovci jako specifická subkultura“ představuje bezdomovectví coby svébytný soubor naučených vzorců jednání, tj. jakousi (sub) kulturu v antropologické dikci. Následující kapitola je pojmenována „Bezdomovectví z psychologického hlediska“ a do jisté míry rozšiřuje poznatky z předchozích oddílů (např. adaptacní mechanismy na bezdomovectví). Pátá kapitola popisuje bezdomovectví ve vztahu k sociální práci. Krom obligátního závěru v knize nalezneme i kazuistiky vybraných bezdomovců. Publikace rovněž obsahuje četné příklady či

modelové situace, které hodnotím jednoznačně pozitivně.

Kniha je uvedena poněkud nešťastným romským příslovím: „Člověk má jeden domov, ale bezdomovec sto.“ Vzato do důsledků z něho vyplývá, že bezdomovec není člověk. V předmluvě autoři poukazují na důležitost vnímání časových horizontů: „osoba bez přístřeší [se] orientuje stále více na přítomnost.“ (str. 9) S tím nelze než souhlasit. Na druhou stranu bych byl opatrnější při formulaci následné věty: „Cím kratší je jejich horizont budoucna, tím zřejmější je, že život na ulici nezvládají.“ (str. 9) Během svého výzkumu jsem se setkal s mnoha jedinci, kteří „mají svou budoucnost naplánovanou maximálně na několik příštích minut,“ (str. 9) a život na ulici přesto zvládají velmi dobře.

Úvodní kapitola předkládá definici a charakteristiku bezdomovectví. Krom jiného popisuje rozdíl mezi domovem a přístřeším, naznačuje vnitřní diferenciaci nesmírně různorodé bezdomovecké skupiny a upozorňuje, že je třeba vycházet z „multifaktorového pojetí bezdomovectví, kdy je na tento jev nahlíženo jako na kombinaci strukturálních a individuálních příčin“ (str. 18). Tuto multifaktorovost demonstriuje na vynikající fiktivní kazuistice (str. 19–20), která jasně a srozumitelně předkládá, co se onou kombinací miní.

V úvodu se také autoři pozastavují nad samotným označením „bezdomovec“, který je podle nich často prodchnutý negativními konotacemi. O bezdomovcích se prý v „odborné literatuře ... obvykle píše jako o osobách bez přístřeší, sociálně slabých či o nepřizpůsobivých občanech“ (str. 13). Žel autoři neudávají, v jaké odborné literatuře můžeme na tuto definici bezdomovců coby „nepřizpůsobivých občanů“ narazit. Odbornost takové literatury je po mé soudu pochybná, jelikož termín „nepřizpůsobivý“ je bezesporu stigmatizující a ideologický. To však nehráje ve vztahu ke zbytku knihy takřka žádnou roli, neboť autoři deklarují, že budou nadále využívat pojmu „bezdomovec“ v nehodnotícím smyslu. Domnívají se, že je „třeba o tomto jevu více mluvit, teprve pak pojmem bezdomovec ztratí negativní zabarvení“ (str. 16). Takový optimismus lze však patrně považovat za poněkud přehnaný. Například o Romech/Cikánech se mluví čím dál častěji a nezdá se, že by jejich označení ztrácelo negativní zabarvení.

1 Autoři v textu knihy velmi často používají tučné zvýraznění klíčových slov či vět. V této recenzi jsem se ze stylistických důvodů rozhodl tato zvýraznění opominout.

Druhá kapitola „Psychosociální bariéry reintegrace bezdomovců“ se dále člení na pododdíly nezaměstnanost, závislost na návykových látkách, rozpad rodiny a sociální izolace, pobyt v ústavu či ve vězení, psychické potíže a nemoci, a nastavení sociálního a zdravotního systému. Všechny podkapitoly jsou zpracovány velmi precizně a nabízejí mnoho trefných a podnětných pasáží. Níže uvádím pouze několik málo příkladů.

Je nesporné, že bezdomovci, kteří se rozhodnou pro strategii nepracovat, ale i většina těch, kteří se rozhodnou pracovat, stejně nedosáhnou takové ekonomické situace, aby si mohli dovolit vlastní bydlení. Ač se tedy práce zdá alfon i omegou pro překonání bezdomovectví, sama o sobě není dostačující. (str. 24)

Osoba bez domova se nemůže opít doma, tudíž ji potkáváme na veřejném místě, kde vzbuzuje dojem, že nic nedělá, pouze se „poftakuje a chlastá“. (str. 25)

V běžné populaci se vyskytují lidé – konzumenti, kteří si dají sklenku denně a pijí zásadně pro chut. Bezdomovci se stačí alkoholu pouze dotknout a je automaticky považován za alkoholika. (str. 25)

Je rozšířeným mýtem, že většina bezdomovců zneužívá pobírání státní podpory. Většina jich ovšem nedosáhne na sociální dávky. Odmitají se o přiznání či vyřízení této dávky snažit, nebo neví, jak toho mohou dosáhnout. (str. 48)

Na druhou stranu čtenář narazí i na formulace, které jsou o poznání problematičtější. Posledně zmíněná citace o „mýtu zneužívání státní podpory“ (podobně i str. 77 a 79) je v rozporu s tvrzením, že typické aspekty bezdomovectví jsou závislost na sociálních službách a zneužívání sociální pomoci (str. 41). Ohledně temporálních aspektů bezdomovectví autoři píší: „Struktura času se mění. Čas již není rozdělen na část pracovní a volnou a celý den je vyplněn nudou“ (str. 23). Souhlasím, že nuda je často přítomna. Nicméně některé bezdomovecké subsistenční praktiky mají k nudě velmi daleko. Například obstarávání železného šrotu mnohdy znamená nachození více než 15 km, které zabere i několik hodin. Bezdomovectví může být dřina. Dalším kontroverzním bodem je údajná absence pevnějších sociálních vztahů (str. 37–38).

Pro bezdomovce jsou typické chatrné společenské vztahy, neustálé navazování kontaktů bez závazků. Lidé žijící dlouhodobě na ulici si obvykle uvědomují nepevnost těchto vztahů, přesto mají tendenci je přečenovat, protože jim zůstaly pouze tyto mezilidské vazby. (str. 38)

Kupříkladu na úrovni menších skupinek, čehož jsou si autoři vědomi (str. 66), jsou vazby poměrně silné a trvalé. Pohlédneme-li na bezdomovce jako na celou (různorodou) skupinu, počet slabších vazeb bude narůstat. Na tom však není nic ryze „bezdomoveckého“. Podobně problematická je následující nelichotivá teze: „Lhaní se stává významnou částí chování bezdomovce“ (str. 47). Z mého výzkumu naopak vyplývá, že na úrovni menších skupinek je lhaní neakceptováno a trestáno. Pokud je lhaní „významnou částí chování bezdomovce“, je třeba dodat ve vztahu ke komu.

Třetí kapitola na bezdomovectví pohlíží jako na specifickou subkulturu. Krom toho se autoři dotýkají i nechvalně proslulého (lze dodat snad i nechutného) pražského Akčního plánu na řešení problematiky bezdomovectví, který si bral za cíl nikoli reintegraci, ale „vymýcení bezdomovců z ulic Prahy“ a „zřízení tábora pro nepřizpůsobivé“ (str. 58). Problematika bezdomovectví se (nejen) kvůli tomuto plánu výrazně zpolitizovala.

Nebezpečí hrozící od bezdomovců se přecenuje, a protože pravděpodobně k volbám nepůjdou, stávají se pro politiky vhodným tématem zejména před komunálnimi volbami. Represivní politiku nejen proti bezdomovcům, ale i jiným tzv. nepopulárním skupinám postupně vyznává ODS, VV, ČSSD, ŠPO a jiní. Bezdomovci jsou viditelnou skupinou, která ukazuje, že je něco ve společnosti špatně, a zároveň se nemůže bránit. V rámci politizace tématu bezdomovectví se cílem snah oficiální sociální práce stává většinová společnost, nikoli lidé v nouzi. Jako alarmující jev se ukazuje propojení sociální práce s ochranou osob a majetku. V rámci ochrany před bezdomovci si některé pražské městské části najímají bezpečnostní agentury. Podobné tendence měla rovněž strana Věci veřejné při „sociálně intervenčních hlídkách“, jejichž úkolem byla ochrana občanů před asociabními živly. (str. 58–59)

Policejní zásahy proti bezdomovcům tak namnoze „reagují na neoficiální politickou zakázku“ (str. 68).

Zásadní problém této kapitoly však tkví v tom, že autoři zcela rezignovali na předložení

jakékoli definice subkultury. Píší pouze, že „extremním vyloučením se vytváří subkultura nižší třídy (*underclass*) působící mimo většinovou společnost i mimo oficiální trh práce“ (str. 59), přičemž citují P. Mareše (*Nezaměstnanost jako sociální problém*, 2002). Představu si lze utvářit pomocí názvů podkapitol: vzhled a oblečení, způsoby bydlení (nestálé bydlení a stálé bydlení), zdroje obživy (žebrání a tzv. somrování, vybírání popelnic a sběr surovin, užívání sociálních služeb, práce a brigády, kriminalita a nelegální činnost), denní rytmus a trávení volného času a život v ročních obdobích.

Autoři například přesvědčivě demaskují iluzi stejnorodosti bezdomovecké skupiny ze strany veřejnosti (str. 61), s velkým etnografickým vzhledem popisují fungování menších skupinek bezdomovců (str. 66, 68), zdůrazňují roli psa v bezdomoveckém životě (str. 66) a zaobírají se ekonomickými praktikami („fárání“ a sdílení) bezdomovců (str. 74, 77). Vynikající jsou zejména pasáže věnované údajné lenosti bezdomovců a kriminalitě. Autoři píší: „Ve skutečnosti hodně bezdomovců chodí pracovat, jsou však na trhu práce zneužíváni a zaměstnavatel ví o jejich zranitelnosti“ (str. 80). Krom toho některé neziskové organizace zaměstnávají bezdomovce na úklid. O tyto pozice je velký zájem. Jinak řečeno, „neochota bezdomovců pracovat je pouze mýtus“ (str. 82).

Bezdomovci jsou mnohdy spojováni s kriminalní činností. To je však jen další mýtus: „Bezdomovci jsou častěji oběťmi než členy... kriminalních skupin“ (str. 83); závažnou trestnou činnost bezdomovci nepáchají (str. 113). Navíc lze hovořit o jisté „umělé kriminalizaci bezdomovců“, kterou lze mimo jiné ztotožnit s trestáním za neplacení výživného: „Dochází ... ke kriminalizaci jedince, který nikdy se zločinem nechtěl nic mít a který alimenty stejně nezaplatí“ (str. 113).

Kapitola „Bezdomovectví z psychologického hlediska“ zahrnuje pododdíly bezdomovectví v kontextu vývojové psychologie (mladí bezdomovci do 26 let, bezdomovci v produktivním věku a bezdomovci v post-produktivním věku), adaptační mechanismy na situaci bezdomovce a genderové aspekty (ženské stereotypy a mužské stereotypy). Celá kapitola rozvíjí poznatky z předchozích stránek. Není příliš jasné, zdali si část o genderových stereotypech bere za cíl tyto stereotypy nabourávat, anebo jich využí-

vat jako kategorií, které věrně odrážejí realitu. Následující citace nasvědčuje spíše druhé možnosti: „Muži bývají obecně impulsivnější, agresivnější, méně myslí na následky, což může vést ke zkratkovitému jednání v podobě kriminálního činu“ (str. 113).

Pátá kapitola „Sociální práce s bezdomovci v ambulantních službách“ je jakousi kuchařkou pro správnou praxi sociální práce. Vyjma detailního přehledu metod a specifk nabádá k aktivnější (veřejné) roli sociální/ho pracovníka/pracovnice.

Při terénní sociální práci je třeba komunikovat s veřejností a veřejně tato práva bezdomovců hájit. Cílem komunikace je vytvoření dostatečného tlaku na společnost, aby potřeby osob bez domova reflektovala a pružně reagovala na změny v subkultuře osob bez domova. (str. 129)

Kapitola „Kazuistiky“ demonstruje na devíti konkrétních příbězích bezdomovců překážky, které brání jejich reintegraci, a prohlubuje porozumění některých dříve předkládaných témat (autonomie, rezignace, identifikace, nedůvěra, návykové chování, útek před realitou, problémy se vztahy, hrdost a odmítnutí).

Ná závěr se autoři mimo jiné zamýšlejí nad dobrovolností či nedobrovolností bezdomoveckého stylu života a často propíraným tématem zneužíváním sociálních služeb.

Podle našeho názoru nelze objektivně posoudit, zda se někdo ocítí na ulici dobrovolně, a za podobně zbytečnou otázku považujeme zneužívání sociální pomoci. Pokud někdo zneužívá sociální pomoc jako způsob obživy, tak jistě nějakou pomoc potřebuje, i když na první pohled není jasné jakou. (str. 165, podobně i str. 60)

Oba tyto aspekty jsou velmi důležité a navzájem propojené. Souvisejí s rozdělováním chudých segmentů populace na *deserving* a *undeserving poor*, tj. na ty, kteří si slitování a pomoc zaslouží, a na ty, kteří nikoli. Ve vztahu k bezdomovectví se tato dichotomie jeví jako zcela lichá, empiricky bezcenná (vyjma analýzy její sociální konstrukce). Imperativ pomoci musí zůstat (alespoň ideálně) prost ideologických a morálzujících tendencí.

Autoři v posledním odstavci píší: „Řešení problému bezdomovectví v demokratických zemích často vyvolává řadu otázek. Měli bychom si ale společně klást – pokud nějaké otázky vyvolá-

tento text, pak splnil svůj účel“ (str. 168). Zdali kniha *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb* rozproudí veřejnou diskusi o tomto fenoménu, ukáže čas. Ve mně však zanechala převážně velmi pozitivní dojmy (krom některých spíše marginálních výtek). Její četbu lze všem zajemcům o danou tematiku jen doporučit. Rozhodně by neměla chybět v knihovnách žádného badatele, který se zajímá o bezdomovectví či městskou chudobu.

MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. 2012. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál. 176 s.

Hana Horáková – Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů (2012)

Michal Vavroch

Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni,
Michalvavroch@email.cz

PŘEDKLÁDANÁ kniha se snaží zodpovědět otázku, jakou úlohu hraje koncept kultury v současné antropologii, která je pod silným vlivem postmoderního diskursu, přičemž klade důraz na pronikání konceptu do oblasti moci a politiky. Publikace je „výsledkem několikaletého systematického, soustředeného úsilí proniknout do tajů složité problematiky kultury“ (Horáková 2012: 11), což zrcadlí především první část knihy, která je úvodem do studia antropologie. Impulsem pro druhou část knihy je absence seriózní debaty spjaté s pronikáním konceptu kultury do veřejného prostoru, kterou chce autorka nastartovat. Podle autorky antropologie ztratila „patent na kulturu“, o kterou se musí dělit s celou řadou dalších humanitních i společenskovořdných disciplín. Osvojila si ji i laická veřejnost, a především pronikla i politiky. Z toho plyne celkové zmatení i jistá devalvace kultury jako pojmu i teorie (tamtéž: 14).

Jelikož smyslem knihy není představit vyčerpávající seznam všech přístupů, jimiž je

možné kulturu pojímat, autorka zahajuje svůj výklad hlubším vhledem k samé podstatě konceptu, odkazem k základním binárním opozičím západního myšlení. Jádrem prve kapitoly *Zneklidňující dichotomie* je nekonečná diskuse, zda poznání překračuje konkrétní kulturu, anebo jsou naše myšlení a jazyk neoddělitelné od kultury do té míry, že je poznání mimo ni nepřenosné. Sympatická snaha objasnit koncept skutečně od základů utíká místy do zbytečných podrobností (výklad Descartova racionalismu), anebo přímo do slepých uliček nemajících pro další vývoj knihy žádný význam (analýza opozic kultura a civilizace).

Bezdůvodných odboček je v knize více. Například ve čtvrté kapitole je v souvislosti se zneužitím kulturního relativismu věnován samostatný oddíl praktickému fungování apartheidu. Podobně je v téže kapitole uveden příklad (opět z JAR) o tom, jak se děti ve škole nemohly samy rozhodnout, do které etnické skupiny vlastně naleží. Nelze se ubránit dojmu, že tyto pasáže vznikly k jiným účelům a autorce bylo líto je nepoužít, respektive nás chce kradmo upozornit na to, že v JAR dělala výzkum.

Nejzdařilejší částí první kapitoly jsou rozdíly mezi přírodními a společenskými vědami z hlediska epistemologie a metodologie. Uzavírá ji tím, že garantem (zpochybňované) objektivity sociálních věd je intersubjektivita čili nepřetržitý dialog mezi soupeřícími vědci a myšlenkovými směry. Badatelé se rovněž mohou pokusit o *relativní objektivitu* skrze potlačování vlastního vidění světa (Fay 2002 in Horáková 2012: 49). Kapitolu uzavírá varováním před dualistickým uvažováním v sociálních vědách a navrhuje, abychom začali uvažovat procesuálně, čili bez marných aspirací dospět k definitivnímu poznání (tamtéž: 59).

Zdá se, jako kdyby text původně začínal až druhou kapitolou *Co je kultura*, neboť teprve zde autorka vymezuje oblast svého zájmu. Představuje genezi pojmu kultura, typologické odlišení axiologického, antropologického a redukcionistického přístupu ke kultuře, a několik dalších typologií kultury. Nicméně podstatou kapitoly je chronologický sled antropologických škol od 19. století po 70. léta 20. století. Snad aby to nebylo zjevné na první pohled, jsou názvy jednotlivých podkapitol opatřeny neotřelými výrazy. *Kultura v singuláru* popisuje sociální evolucionismus, *Jevový a ideační rámec kultury*

představuje školy Osobnost a kultura, konfiguracionismus a kognitivní antropologii.

Patrně největší slabinou knihy je právě „nošení dříví do lesa“, kterého se chtěla autorka vyvarovat. Příkladem může být zmínovaný exkurz do vývoje antropologie, analýza Gellnerova pojetí úzkého vztahu mezi vysokou kulturou a státem, líčení sporu Huntington vs. Fukuyama, rozbor multikulturalismu, postmoderní antropologie atd. Problém netkví přímo ve výběru témat, ale v jejich neoriginálním zpracování, kde autorka často jen opakuje to, co již napsali druzí. Po přečtení prvních dvou kapitol se tak čtenář zdráhá, má-li vůbec čist dál: je-li celá kniha postavena na rozsáhlém opakování elementárních faktů z dějin antropologického myšlení, pak k jaké debatě nás chce autorka vyprovokovat?

Naštěstí v tomto okamžiku přichází výborně zpracovaná třetí kapitola *Antropologie jako věda o kultuře*, ve které autorka řeší metodologickou otázku, zda je možné kulturu vědecky uchopit, případně jak. Opouští model středoškolské učebnice a vybírá si několik důležitých autorů, na jejichž díle tuto problematiku rozpracovává. Mezi jinými věnuje poměrně značný prostor B. Malinowskému, neboť tento „Vilém Dobytatel sociální antropologie“ (Gellner 2005 in Horáková 2012: 124) spatřoval vědeckost antropologie právě ve vybudování solidní teorie kultury. Hlavní postavou kapitoly je však C. Geertz, jehož symbolická antropologie stimulovala odklon od „velkých“ teorií k alternativním interpretacím, pluralitě a experimentálním textům v antropologii 70. let.

Ani čtvrtá kapitola *Kultura a politika*, která se soustředí na pronikání konceptu kultury do politiky, čtenáře nezklame. Fundovanost této i následující kapitoly ukazuje, že právě zkoumání vztahu kultury a moci je autorčina parketa. Za zmínu stojí rozbor konceptu kulturního relativismu od okolností jeho vzniku přes vnitřní rozpory až po silnou politizaci počínající v 60. letech 20. století. Ukazuje, jak se liberální požadavek (nepohlížet na Druhé vlastními měřítka) může ve své extrémní verzi změnit ve velice konzervativní ideologii.

Poněkud slabší je oddíl věnovaný postmoderní antropologii, kde sáhodlouze rozebírá, co vše postmodernismus je a není, jaké má myšlenkové zdroje, nebo které sborníky ohlašovaly jeho nástup v antropologii. O pronikání kultury do politiky se dozvídáme až v podkapitole

pojednávající o tolik diskutovaném multikulturalismu. V souladu s dnes již převládajícím názorem jej autorka označuje za módní slovní vycpávku vzpírající se jednoznačnému vymezení (Horáková 2012: 202) a poukazuje na jeho vnitřní rozpory. Paradoxně se v rukou této ideologie kultura stává politicky korektní náhradou za rasu, čímž porušuje stoletý konsensus o jejich přísném oddělení (Budil 2005 in Horáková 2012: 204).

Pátá kapitola *Inflace kultury* představuje některé disciplíny, které přijaly kulturu za svou, třebaže se bez ní dosud obešly. Začíná srovnávací politologií, která užívá kulturu jako nástroj při interpretaci politiky v různých prostředích. Po ní se zaměřuje na přijetí kultury mezi ekonomy a politology, kam koncept kultury pronikl v souvislosti se zájmem vysvětlit nejrůznější problémy globálního světa. „Opojení kulturou“ v současnosti zažívá i sociologie, respektive některé nově vzniklé subdisciplíny jako sociologie kultury či kulturní sociologie. Další disciplínu reagující na vlnu zájmu o kulturní studium politiky jsou postkoloniální studia, která se zrodila především z rozčarování nad špatným fungováním bývalých kolonií. Nakonec uvádí i poněkud obskurní disciplíny, na nichž ilustruje, kam až může kulturománie vést.

První z nich jsou výrazně neomarxistická subalternní studia, která kladou důraz na „utlačovaného, marginalizovaného a kulturně hybridního aktéra, jenž pod vlivem postmodernismu odmítá veškeré dimenze modernity“ (Niezen 2004 in Horáková 2012: 244). Například vůdčí osobnost G. Spivaková kritizuje nejen „zlé“ instituce, jako je Světová banka či MMF, ale i koncept demokracie jako konspirační model Západu (Horáková 2012: 244). Ani poslední analyzovaná kulturní studia nepředstavují klasickou akademickou disciplínu, ale především jsou arénou politického aktivismu, kde dochází k propojení kulturní kritiky s kritikou politiky (Horáková 2012: 249).

V poslední kapitole *Nejnovější přístupy ke kultuře* shrnuje aktuální stav konceptu kultury, kterému postmoderní paradigmá příklo fragmentární, neuchopitelnou a fluidní povahu (Horáková 2012: 260). Představuje názory odpůrců konceptu, ale sama se staví na stranu obhájců. Jejich argumenty by se daly shrnout zhruba do dvou výroků. Kulturu si jednak osvojil celý svět, a proto ji nelze jen tak odvrhnout, a

za druhé by s ní antropologie přišla o svůj klíčový předmět zkoumání, na němž je postavena. Sečteno a podrženo: kultura je i nadále platným nástrojem analýzy sociálního života, ale je třeba ji co nejvíce odpolitizovat.

Hlavní otázkou v případě této knihy tak zůstává, komu je vlastně určena. Pro studenty sociální/kulturní antropologie bude představovat důvěrně známé (nikoli zbytečné) opakování z dějin disciplíny, na něž navazuje podnětná třetí kapitola, následovaná exkursem do oblasti politiky. Vzhledem k tomu, že těžiště knihy spočívá v její druhé části, lze publikaci doporučit těm, kdo se zabývají některou z odnoží politické antropologie či přímo politologií a chtěli by si rozšířit své vědomosti o poznatky z antropologie. Na samý závěr lze dodat, že ačkoli kniha jako taková nepatří mezi ty, které by čtenáře nepustily na krok z domu, odkazuje na celou řadu podnětných děl, která stojí za prozkoumání. Z tohoto pohledu se autorčino úsilí vzbudit zájem o kulturu nepochyběně vyplatilo.

HORÁKOVÁ, H. 2012. Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů. Praha: Slon. 318 s.

Marc Van De Mieroop – Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr. (2010)

Martin Bouchal

Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni,
mbouchal@ksa.zcu.cz

JE TOMU již téměř dva roky, co český knižní trh obohatil překlad díla Marcia Van De Mieroopa *Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr.*, které přiblížuje čtenářské obci rozmanitý a bohatý svět starověku v regionu, který i dnes neustále poutá naši pozornost.

Marc Van De Mieroop, jenž působí v současné době jako profesor na universitě Oxfordu

a na Kolumbijské universitě v New Yorku, vystudoval Katholieke Universiteit v Leuvenu a poté universitu v Yale, kde také roku 1983 získal titul Ph.D. Vedle velkého množství odborných článků je taktéž autorem několika knih pojednávajících o problematice starověkého Předního východu, např. *King Hammurabi of Babylon: A Biography* (2005) či *The Eastern Mediterranean in the Age of Ramesses II* (2007) a samozřejmě díla, které nás pro tuto chvíli zajímá zdaleka nejvíce – *A History of the Ancient Near East, cca. 3000–323 B.C.* (2004, 2007).

Předkládané české vydání, vycházející z anglického druhého, revidovaného vydání z roku 2007, je výsledkem kvalitního a fundovaného překladu Jiřího Proseckého, jednoho z doyenů české „starověké“ orientalistiky. V souvislosti s překladem snad lze uvést jedinou výtku, a to vůči českému názvu knihy operujícímu s termínem Blízký východ, přičemž – jak ostatně samotný překladatel v úvodní poznámce uvádí – v prostředí české orientalistiky je pro tuto oblast v době starověku používáno spíše termínu Přední východ.

Kniha samotná – pomíne-li Úvod, věnovaný otázkám vymezení oblasti, datace, pramenů či přírodních podmínek – je rozdělena do tří hlavních tematických celků: Městské státy, Teritoriální státy a Říše, zahrnujících dohromady celkem 15 kapitol. Již toto primární rozčlenění nám dává nahlédnout přístup autora, který se snaží mnohdy komplikované dějiny starověkého Předního východu uchopit, pokud možno co nejsrozumitelnějším způsobem, v tomto případě pomocí použití jednoduché „evoluční stupnice vývoje“ starověkých politických útvarů. Každý takto definovaný stupeň pak podrobuje detailnějšímu rozboru co do politického uspořádání a zahraničně-politických vztahů, kultury, hospodářství a společnosti.

První velký tematický celek, „Městské státy“, je věnován období od poloviny 4. tisíciletí do poloviny 2. tisíciletí př. Kr., od samotného vzniku až po vrcholné období mezopotamských městských států. Tato část je uvozena zachycením politicko-společenské reality počátků uruckého období, na které navazuje analýza sociálně-ekonomických a politických procesů a jejich proměn v mezopotamské oblasti v období od vzestupu uruckého městského státu, přes raně dynastické období, až po staroakkadske a starobabylonské období. Mieroop taktéž, v případě

potřeby zachytit širší souvislosti, neváhá rozšířit svůj záběr i mimo oblast samotné Mezopotámie.

Druhý velký tematický celek, „Teritoriální státy“, zahrnuje období od cca roku 1500 př. Kr. až do konce 2. tisíciletí př. Kr. Mieroop se v zde v rámci jednotlivých kapitol věnuje širším souvislostem mocenského vzestupu Chetitů či státu Mitanni, stejně jako pozdější kassitské Babylónie, Asýrie nebo Elamu. Autor neopomíjí ani problematiku rozvinutých diplomatických vztahů, zahrnujících jak oblast Levanty, tak zejména Egypt. Značnou pozornost pak Mieroop věnuje otázce zhroucení komplexního regionálního systému a příchodu tzv. temného věku, přičemž se snaží postihnout co nejvíce možných příčin kolapsu, který postihl širší oblast Předního východu do počátku 13. století př. Kr.

Třetí a poslední tematický celek, „Říše“, postihuje období od počátku 1. tisíciletí př. Kr. až po vyvrácení perské říše Alexandrem Makedonským v 2. polovině 4. století př. Kr. Autor zde tak čtenáři, po úvodním uvedení do oblasti Mezopotámie po roce 1000 př. Kr., přiblížuje v širších souvislostech vzestupy a pády nejmocnějších státních útvarů této doby: asyrské, novobabylónské a již zmíněné perské říše. Značný prostor v rámci této části autor vyhradil právě obsáhlému představení asyrské říše; u popisu říše Achajmenovců tomu však je, dle mého názoru ke škodě věci, spíše naopak.

Samotný text knihy vhodně doplňují přehledné mapky, osvěžujícím dojmem pak působí tematicky zaměřen „rámečky“, věnované bud' specifickým tématům, či představujícím některé vybrané dobové smlouvy, dopisy, edikty aj. Přenosným jsou bezesporu i „královské seznamy“, uvedené na konci knihy. Domáci čtenář pak jistě ocení výběr česky psané literatury vztahující se k tématu, jenž je uveden na konci seznamu použité literatury.

Předkládanou knihu lze dle mého názoru chápat jako jakýsi pokus o spojení odborné publikace, respektive vysokoškolské učebnice, s populárně naučným dílem, snažícím se oslovit široký okruh čtenářů. V tomto ohledu se tak příliš nevymyká z řady již dříve vydaných českých překladů děl zahraničních autorů; vzpomeňme zde například dílo Michael Roafa *Svět Mezopotámie* nebo novější *Mezopotámie* od Jean-Jacques Glassnera či *Mezopotámie. Počátky měst* od Gwendolyn Leickové, z hlediska záběru i odborné úrovně však dle mého soudu zmíněná

díla Mieroopova kniha předčí. Naopak dílo Lea Oppenheima *Starověká Mezopotámie. Portrét zaniklé civilizace* dle mého názoru – i díky poněkud odlišnému zacílení – dosahuje vyšších kvalit. V případě srovnání Mieroopova díla s publikacemi české provenience obdobného časového a tematického záběru, např. *Dějiny Mezopotámie* od tria autorů Ney Novákové, Lukáše Pechy a Furata Rahmana, či úzce zaměřených děl, jako jsou knihy *Babylonie* či *Starobabylonský stát* od Lukáše Pechy, nebo *Asýrie* Jany Pečírkové, o monumentální *Encyklopédii starověkého Předního východu* Jiřího Proseckého a kol. nemluvě, pak ale dle mého soudu jest „jazýček vah“ – co do podání tématu a celkového přínosu – významným způsobem vychýlen právě ve prospěch plodů české badatelské scény.

MIEROOP, Marc Van De, 2010. *Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr.* Praha: Academia.

AntropoWebzin

Číslo 2/2013

ISSN 1801–8807

Vychází čtyřikrát ročně.

Vydává AntropoWeb, o.s. ve spolupráci s Filozofickou fakultou Západočeské univerzity v Plzni.

Editor: Radek Světlík

Výkonná redakce: Bc. Roman Hošek, Mgr. Pavla Hrdličková, Mgr. Pavlína Chánová, Kateřina Sváčková, Mgr. Zuzana Trávníčková, Mgr. Petr Tůma

Redakční rada:

Prof. RNDr. Ivo T. Budil, Ph.D., DSc. (Katedra historických věd, FF ZČU v Plzni),

Mgr. Lenka Jakoubková-Budilová, Ph.D. (Katedra antropologie, FF ZČU v Plzni),

Doc. PhDr. Petr Charvát, DrSc. (Katedra historických věd, Katedra blízkovýchodních studií, FF ZČU v Plzni),

Doc. RNDr. Leoš Jeleček, CSc. (Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze),

Doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc. (Katedra sociálních věd, FF, Univerzita Pardubice),

Doc. PhDr. Pavol Tišliar, Ph.D. (Katedra etnológie a kultúrnej antropológie, FF, Univerzita Komenského v Bratislavě),

PhDr. Petr Janeček, Ph.D. (Etnografické oddělení, Historické muzeum, Národní Muzeum),

Doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D. (Katedra antropologie, FF ZČU v Plzni),

Dr. Dorin Lozovanu (Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Romania),

Michaela Kuzmova, Ph.D. (Katedra bohemistiky, Filologická fakulta, Jihozápadní Univerzita Neofita Rilského v Blagoevgradu),

Doc. Petr Lozoviuk, Ph.D. (Katedra antropologie, FF ZČU v Plzni),

Mgr. Martin Paleček, Ph.D. (Katedra filozofie a společenských věd, FF, Univerzita Hradec Králové),

Doc. Vladimir Penčev, Ph.D. (Ústav pro etnologii a folkloristiku s Etnografickým muzeem Bulharské akademie věd, Sofia),

Doc. PhDr. Lydia Petráňová, CSc. (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.),

Mgr. Michal Tošner, Ph.D. (Katedra sociálních věd, FF, Univerzita Pardubice),

PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D. (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.)

Vydávání časopisu je v roce 2013 podporováno grantem AntropoWebzin 2013–2014 přiděleným v rámci Studentské grantové soutěže ZČU pod číslem SGS-2013-018.

Úprava a sazba: Radek Světlík

Cover: David Švanda

Kontaktní adresa:

AntropoWeb

Katedra antropologie

Sedláčkova 15

301 25 Plzeň

www.antropologie.zcu.cz

e-mail: redakce@antropoweb.cz, r.svetlik@antropoweb.cz

AntropoWebzin vychází pod licencí Creative Commons Attribution 3.0 Unported License. <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>